

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ АГРЕСИВНОГО СПІЛКУВАННЯ У СІМ'ЯХ.....	7
1.1. Сутність і визначення агресивного спілкування.....	7
1.2. Психологічні характеристики агресивного спілкування в родині.....	13
1.3. Особистісні ресурси формування агресивного спілкування в родинях.....	18
1.4. Психолого-педагогічні особливості розвитку агресивного спілкування в родинях.....	22
Висновки до 1 розділу.....	29
РОЗДІЛ 2. МЕТОДИКА ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ АГРЕСИВНОГО СПІЛКУВАННЯ У СІМ'ЯХ.....	31
2.1. Методика організації та проведення дослідження.....	31
2.2. Психодіагностичні методи дослідження.....	34
Висновки до 2 розділу.....	41
РОЗДІЛ 3. РЕЗУЛЬТАТИ ЕМПІРИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ АГРЕСИВНОГО СПІЛКУВАННЯ У СІМ'ЯХ.....	43
3.1. Результати діагностики агресивного спілкування в родинях.....	43
3.2. Аналіз індивідуально-психологічних особливостей агресивного спілкування в родинях.....	56
3.3. Рекомендації з уникнення агресивного спілкування в родинях.....	62
Висновки до 3 розділу.....	70
ВИСНОВКИ.....	72
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	76
ДОДАТКИ.....	79

ВСТУП

Актуальність вивчення особливостей агресивного спілкування у сім'ях на сьогоднішній день надзвичайно висока з кількох причин. По-перше, сім'я є основним соціальним оточенням, де формуються основні навички спілкування та соціалізації.

Агресивне спілкування в родині може мати далекосяжні наслідки для психологічного та емоційного розвитку дітей, а також для психологічного клімату в сім'ї в цілому.

По-друге, зростаючий рівень стресу та напруги в сучасному суспільстві може сприяти поширенню агресивного спілкування у сім'ях. Економічні труднощі, невизначеність у майбутньому, а також інші фактори можуть підвищити рівень конфліктів та сприяти виникненню агресивних реакцій у взаємодії між членами сім'ї.

Крім того, у зв'язку зі зростанням уваги до психологічного благополуччя та міжособистісних відносин, дослідження агресивного спілкування у сім'ях стає ключовим завданням для розвитку ефективних програм та стратегій психосоціальної підтримки.

Розуміння цих особливостей може допомогти виявити фактори, що сприяють агресивному спілкуванню, та розробити інтервенційні програми для підтримки сімейного благополуччя та зменшення ризику негативних наслідків для членів сім'ї.

У сімейному оточенні спілкування відіграє ключову роль у формуванні взаємин та впливає на психологічний клімат всередині родини. Агресивне спілкування, як складова частина цього процесу, може мати серйозні наслідки для стосунків між членами сім'ї та загального емоційного благополуччя.

Розуміння особливостей агресивного спілкування у сім'ях є важливим для розвитку стратегій превенції та ефективного управління конфліктами всередині сімейного середовища. У цьому контексті дослідження різних аспектів агресивного спілкування та його впливу на сімейні відносини є актуальним та важливим завданням для практичної психології та соціальної роботи.

Проблематика міжособистісних взаємин та типів сімейної взаємодії була досліджена у працях різних авторів, серед яких Т.В. Андрєєва, О.А. Карабанова, В.І. Зацепін, Л.М. Бучинська, В.Н. Дружинін та інші. Питання задоволення стосунків і стабільності сімейних зв'язків розглядалися також у працях Ю. С. Альошини, В.А. Сисенка, М.М. Обозова, А.М. Обозової. Н. Пезешкіан аналізував етапи розвитку емоційно близьких взаємин у сім'ї, взаєморозуміння та задоволеність у подружніх стосунках. Інтерес до цієї проблеми в науковому світі свідчить про те, що вона привертає увагу різних психологічних шкіл та напрямків. Міжособистісні відносини досліджувалися також вітчизняними вченими, як Б. Ананьєв, Б. Волков, Р. Грановська, О. Донцов, Д. Ельконін, О. Єршов, В. Мясіщев, Б. Паригін, С. Рубінштейн та інші, а також зарубіжними дослідниками, серед яких Д. Брунер, М. Джеймс Х. Келлі, К. Леонгард, А. Маслоу, А. Міллер, К. Роджерс, М. Розенберг, Х. Ремшмідт, Дж. Скотт, Р. Фішер, З. Фрейд, Е. Фром, Е. Холл та інші. Психолого-педагогічні аспекти спілкування та міжособистісних стосунків вивчалися також у працях Ю. Азарова, О. Богданової, Л. Божович, О. Леонтьєва, В. Петрової та інших. Проблема формування міжособистісних відносин досліджувалася також Л. Долинською, В. Куніциною, І. Мачуською, О. Молчанюк, Л. Орбан-Лембрик, І. Сіданічем та іншими.

Мета роботи полягає в розробці теоретичних положень і практичних пропозицій щодо розвитку особливостей агресивного спілкування у сім'ях.

Для досягнення мети дослідження були визначені **такі завдання:**

1. Здійснити теоретико-методологічний аналіз проблеми агресивного спілкування у сім'ях

2. Виявити особливості агресивного спілкування в родинях;
3. Розкрити взаємозв'язки індивідуально-психологічних особливостей агресивного спілкування в родинях;
4. Надати рекомендації з уникнення агресивного спілкування в родинях.

Об'єктом роботи є процес розвитку особливостей агресивного спілкування.

Предмет роботи є особливості агресивного спілкування у сім'ях.

Вирішення поставлених у дипломній роботі завдань необхідно здійснювати з використанням **наступних методів**:

- *Теоретичні*: аналіз науково-дослідницьких джерел, порівняння, синтез, узагальнення та систематизація наукових даних для з'ясування теоретико-методологічної бази та поняттєво-термінологічного апарату.
- *Емпіричні*: опитування, анкетування, методики: Методика вивчення схильності особистості до агресивної поведінки А. Басса та А. Даркі (адаптація А.К. Осницького), Методика А. Ассінгера (оцінювання агресивності у стосунках), Тест емоційного інтелекту EQ Н. Холла, Методика опитувальника «наСкільки ви СпівЗалежні?»
- *Кількісної обробки даних*: методи первинної статистичної обробки, кореляційний аналіз (за коефіцієнтом r Спірмена). Дані оброблювалися за допомогою пакету програм для статистичного аналізу даних SPSS v.23.

Інформаційною базою роботи є наукові статті та книги, соціологічні дослідження, статистичні дані, емпіричні дослідження, теоретичні підходи, кейс-стаді та матеріали досліджень у міждисциплінарних областях - усі ці джерела становлять інформаційну базу для аналізу особливостей агресивного спілкування у сім'ях.

Теоретична цінність і прикладна значущість отриманих результатів. Отримані результати дослідження особливостей агресивного спілкування у сім'ях мають велику теоретичну цінність. Вони допомагають

розширити розуміння взаємозв'язку між сімейним середовищем та проявами агресії у спілкуванні. Це сприяє вдосконаленню теорій сімейних відносин, конфліктів та психологічного розвитку, а також допомагає в розробці ефективних методів психологічної підтримки та інтервенції для сімей, що зіткнулися з проблемами агресивного спілкування. Прикладна значущість полягає в тому, що результати дослідження можуть бути використані для розробки програм та інтервенцій, спрямованих на підвищення якості сімейних відносин та зменшення ризику виникнення конфліктів та агресивного поведінки у сім'ях. Такі програми можуть стати важливим інструментом для практикуючих психологів, соціальних працівників та інших спеціалістів, що працюють з сім'ями у різних контекстах.

Структура роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, який містить 34 найменування та 3 додатків. Основний зміст роботи викладений на 70 сторінках. Загальний обсяг роботи складає сторінок.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ АГРЕСИВНОГО СПІЛКУВАННЯ У СІМ'ЯХ

1.1. Сутність і визначення агресивного спілкування

У великому психологічному словнику агресія або агресивна поведінка визначається як активний стан, що має на меті завдати шкоди об'єктам нападу, яка може бути як фізичною, так і психологічною. Це виражається у діях, що порушують соціальні норми та можуть спричинити фізичні або емоційні травми. Готовність до агресивної поведінки розглядається як стійка особливість особистості, відома як агресивність. Ці поняття пов'язані між собою, але не ідентичні. Агресивна поведінка, як вбачає В.В. Юрчук, може виражатися у діях, спрямованих на завдання шкоди або викликання негативних емоцій та психологічних розладів у інших осіб. Е. Фромм пояснює походження слова «агресія» як рух наперед до мети без зволікань і сумнівів, і виділяє два типи агресивної поведінки: доброякісну, спрямовану на біологічну адаптацію та збереження життя, і злісну, яка виражається у загрозливому або шкідливому ставленні до інших.

З. Фрейд спочатку розглядав агресію як наслідок виявлення "Едипового комплексу" і придушення інстинктивних бажань у ранньому дитинстві. Пізніше він переглянув свою позицію, вважаючи конфлікт між Танатосом і Еросом основним джерелом агресивної поведінки. Він описав агресію як постійний викид енергії, який практично неможливо нейтралізувати, оскільки наслідки такої нейтралізації можуть бути руйнівними, а часто й фатальними, для психічного здоров'я. Фрейд виділив імпульсивно-жорстоку, садистську та деструктивну агресію як основні типи [2].

У аналітичній психології, концепція агресивної поведінки К.Г. Юнга тісно пов'язана з концепцією "Тіні" - несвідомого або витісненого психічного змісту, який не відповідає очікуванням та ідеалам Его. Юнг гіпотезував, що при нейтралізації агресії вона може перетворитися на більш нижчу тваринну

форму, яка може завдати більшої шкоди індивіду та/або суспільству, ніж примітивна, непридушена агресія.

Остаточно визначити внутрішні агресивні тенденції кожної особистості неможливо, проте можна оцінити ступінь та характер їхніх зовнішніх проявів, відомих як агресивна поведінка. Для цього необхідно чітко визначити її структуру, прояви та причини утворення [1].

Агресивна поведінка складається з когнітивного, афективного, вольового та власне поведінкового компонентів. Агресивну поведінку можна класифікувати за трьома шкалами: фізично-вербальна, активно-пасивна та прямо-непряма. Їх комбінація дає вісім можливих категорій образливої поведінки. Наприклад, акти фізичного насильства можна класифікувати як фізичні, активні та прямі, в той час як поширення чуток або негативних коментарів щодо особистості можна розділити на вербальні, активні та непрямі [3].

Отже, вивчення основних ознак агресивного спілкування важливо для розуміння та ефективного управління міжособистісними відносинами. Таблиця 1.1 відображає основні ознаки такого спілкування, разом із їхнім описом. Враховуючи ці ознаки, можна краще розпізнавати агресивну поведінку та вчасно реагувати на неї, сприяючи покращенню якості комунікації та сприятливим міжособистісним взаємодіям [4;5].

Таблиця.1.1

Основні ознаки агресивного спілкування

Основні ознаки	Опис ознак
Напади і загрози	Вживання загрозливих слів або жестів, щоб здобути контроль або викликати страх у співрозмовника.
Неповага і приниження	Іронічні коментарі, насмішки або інші дії, які принижують або зводять на нічого іншу сторону.
Підтискання і маніпуляція	Використання підступних методів для отримання бажаного результату або контролю над ситуацією.
Неврівноваженість	Нестабільність емоційного стану, яка може виявлятися в несправедливих або агресивних реакціях на звичайні

	події.
Ігнорування чи зневаження	Відмова визнавати думки, почуття або права іншої сторони, ігнорування їхніх потреб або відхилення від їхніх пропозицій без адекватного обґрунтування.

Джерело: складено автором на основі [4;5]

Агресивне спілкування є складною проблемою, яка може суттєво вплинути на якість міжособистісних відносин і спричинити конфлікти та негативні наслідки для всіх сторін. Ретельне вивчення основних ознак агресивного спілкування, які були представлені у таблиці, розкриває різноманітні аспекти цього явища та допомагає зрозуміти його сутність.

Напади та загрози відображаються у вживанні загрозливих слів або жестів з метою отримання контролю або виклику страху у співрозмовника. Це може виникати з бажання здобуття переваги у спірі чи конфлікті.

Неповага і приниження проявляються у іронічних коментарях, насмішках або інших діях, які мають на меті принизити або звести на нічого іншу сторону. Це може створювати відчуття образи та викликати конфлікти.

Підтискання та маніпуляція використовуються для досягнення бажаного результату або контролю над ситуацією шляхом застосування підступних методів. Це може призвести до відчуття безпорадності та неприйнятності у співрозмовника [4].

Неврівноваженість, яка може проявлятися у нестабільності емоційного стану та агресивних реакціях на звичайні події, може створювати непередбачуваність у взаємодії та призводити до конфліктів.

Ігнорування чи зневаження виявляються у відмові визнавати думки, почуття або права іншої сторони, що може призвести до відчуття неповаги та відчуження.

Враховуючи ці ознаки агресивного спілкування, необхідно прагнути до спілкування на основі взаємоповаги, емпатії та відкритості. Важливо вчитися відрізняти конструктивне спілкування від агресивного, щоб сприяти позитивним взаємодіям та розв'язанню конфліктів у мирний спосіб [5].

В аналізі агресивної поведінки важливо розглядати її складові компоненти, які спільно визначають її природу та прояви. У таблиці 1.2 наведено опис компонентів агресивної поведінки, що включає пізнавальний, емоційний, вольовий та поведнковий аспекти. Кожен з цих компонентів відіграє важливу роль у формуванні та реалізації агресивних проявів [7;8].

Таблиця 1.2

Компоненти агресивної поведінки

Компонент	Опис
Пізнавальний	Усвідомлення потреби, мотиву, ситуації.
Емоційний	Емоційні реакції, переживання, почуття та стани.
Вольовий	Рівень самоконтролю особистості, вольові якості особистості.
Поведінковий	Виділення об'єкту агресії, обґрунтування мотиву прояву агресії, агресивні дії, агресивні вчинки.

Джерело: складено автором на основі [7;8]

Агресивна поведінка, як складне явище, включає різноманітні компоненти, які взаємодіють між собою, формуючи її сутність та прояви. У таблиці 1.2 відображено чотири основних компоненти агресивної поведінки: пізнавальний, емоційний, вольовий та поведнковий.

Пізнавальний компонент відображає усвідомлення особою потреби, мотиву та ситуації, що лежать в основі її агресивної поведінки. Це важливий аспект, оскільки свідоме розуміння та осмислення факторів, що викликають агресію, може сприяти контролю та регуляції її проявів.

Емоційний компонент відображає емоційні реакції, переживання, почуття та стани, які супроводжують агресивну поведінку. Глибоке розуміння та управління власними емоціями може сприяти контролю над агресивними проявами та запобіганню їх негативним наслідкам.

Вольовий компонент відображає рівень самоконтролю особистості та вольові якості, такі як упертість, наполегливість та рішучість. Сильна воля допомагає особі керувати своїми діями та реагувати на агресивні стимули конструктивним чином [7].

Поведнковий компонент описує самі прояви агресивної поведінки, включаючи виділення об'єкту агресії, обґрунтування мотиву її прояву, а також самі агресивні дії та вчинки. Розуміння цього аспекту допомагає

ідентифікувати та аналізувати агресивні прояви з метою їхнього управління та зменшення.

Отже, розгляд компонентів агресивної поведінки дозволяє отримати глибше розуміння цього явища та виявити можливості для ефективного управління ним. Інтеграція цих компонентів у дослідження та практику допоможе розвинути стратегії запобігання агресії та сприятиме створенню більш гармонійного та безпечного соціального середовища [8].

Д. Зільман вказував на те, що агресивна поведінка людини може бути викликана хвилюванням, зокрема від певних стимулів, таких як фільми з жорстокими сценами. Це хвилювання може сприяти виникненню та вияву агресивних реакцій. При цьому, стимуляція з різних джерел може посилити або послабити інтенсивність емоційної реакції.

Т. Румянцева досліджувала вплив соціальних факторів на агресивну поведінку, вказуючи, що зовнішні чинники можуть впливати на рівень агресії лише у певних випадках. Наприклад, особи, які вразливі до агресивних стимулів, або ті, у кого порушена здатність адекватно сприймати інформацію, можуть бути схильні до агресії. Фізичні стресори також можуть збільшувати рівень агресії, але лише до певної межі, після чого відбувається зниження, оскільки інструментальна поведінка переважає і усуває негативні ефекти стресора.

А. Бандура наголошував на важливості врахування як біологічних, так і соціальних чинників у формуванні агресивної поведінки. За теорією соціального навчання, біологічні фактори і навчання спільно впливають на агресивну поведінку, що включає навички та уявлення, що формуються через спостереження та досвід [6].

Л.М. Семенюк визначав агресивну поведінку як цілеспрямовану деструктивну активність, яка порушує правила суспільства і може завдавати шкоди. Цей вид поведінки може приймати різні форми, включаючи явну грубість або приховане невдоволення.

А.А. Реан розрізняв соціалізацію агресії на просту та суперечливу, зауважуючи, що безпосереднє набуття навичок агресивної поведінки та розвиток агресивної готовності можуть відбуватись як через спостереження, так і безпосередній досвід. Вплив соціальних чинників на агресію може мати місце навіть у випадках, коли агресія виражена амбівалентно або розвивається у хаотичному вихованні.

А.В. Петровський вважав, що спілкування – це складний процес, який розвивається з потреби у спільній діяльності між людьми. Згідно з Л.О. Безсоною та О.Л. Доценко, у повсякденному розумінні слово "спілкування" має три аспекти: єдність і солідарність, передача інформації та розумове взаєморозуміння. За психологічним словником, міжособистісні відносини визначаються як взаємодія між суб'єктивним досвідом та об'єктивною діяльністю у способі спілкування між людьми. Це система установок, стереотипів та очікувань, що визначає, як люди сприймають один одного та організують спільну діяльність [9].

Міжособистісне спілкування - це взаємодія між кількома людьми через вербальні та невербальні впливи, яка веде до психологічного контакту та стосунків між учасниками спілкування. Воно відрізняється від суспільних відносин тим, що базується на емоціях, що виникають між людьми.

Г. Андреева розглядала місце людських стосунків у літературі соціальної психології, вказуючи, що вони виникають всередині типів соціальних відносин і мають свою особливу природу. Тому міжособистісні стосунки відрізняються від суспільних, бо базуються на емоційному контакті та взаєморозумінні.

О.М. Леонтьєв класифікує міжособистісне спілкування за мотиваціями та цілями учасників на модальне та диктальне спілкування. Мотивація спілкування може бути в межах самого спілкування або виходити за його межі.

Я. Коломинський розрізняє такі види спілкування, як перше коло міжособистісного спілкування з найближчими людьми (1-4 особи) та

міжособистісні взаємодії у другому колі, які відбуваються між 6-8 особами і характеризуються меншою інтимністю [12].

Аналізуючи сутність і визначення агресивного спілкування, можна зробити висновок, що це комплексний процес, який включає різноманітні аспекти психічного взаємодії між людьми. Визначення такого спілкування включає в себе різноманітні функції та механізми, такі як контакт, інформування, спонукання, координація, функція розуміння, емоційна функція та функціонування відносин.

Важливо враховувати, що агресивне спілкування може мати різні форми і виявлятися у різних ситуаціях. Воно може бути вираженим у вербальній або невербальній формі, а також в проявах емоційної напруги та негативних стереотипів. Дослідження показують, що агресивне спілкування може бути наслідком різних факторів, включаючи соціальне середовище, біологічні особливості та навчання.

Узагальнюючи, можна сказати, що розуміння сутності агресивного спілкування допомагає не лише виявити його причини та механізми, але й розробити стратегії протидії цьому явищу, сприяючи збереженню гармонійних та конструктивних відносин між людьми [10].

1.2. Психологічні характеристики агресивного спілкування в родині

Останнім часом, вивчення проблем агресивної поведінки набирає все більшу популярність серед психологів. Це певно через те, що в Європі та США регулярно проводяться симпозиуми та семінари з цієї теми. Вона залишає багато невирішених питань і сумнівів, таких як природа та джерела агресії, її внутрішні та зовнішні детермінанти. Загальні аспекти, природа та походження агресивної поведінки людини активно досліджуються вітчизняними та зарубіжними вченими, серед яких Л.М. Аболін, А. Ассінгер, А. Бандура, Л. Берковіц, І.Б. Бойко, Л.Ф. Бурлачук, В.В. Горінов, І.В.

Горшков, Д.М. Давидов, Є.Г. Дозорцева, М.О. Качаєва, Є. Керрол, С.Л. Кравчук, І.В. Крук, К. Лоренц, Л.О. Пережогін, Ф. Ріман, Д. Річардсон, А.М. Столяренко, Б.В. Шостакович та інші.

Останні дослідження підтверджують, що люди з високим рівнем тривожності, як правило, зазнають покарання або, принаймні, соціального несхвалення за свою участь у виступах інших. У багатьох випадках ситуаційні фактори можуть маскувати навіть яскраві особистісні схильності. Таким чином, навіть найпоступливіші і лагідні люди в повсякденному житті можуть проявляти агресію в певних ситуаціях, а найбільш ворожі і злі люди можуть стримуватися [12].

Суть агресивної поведінки виявляється через її мотиваційний аналіз, де важливу роль відіграють негативні почуття та емоції, такі як гнів, помста, ворожість, злість, огида, страх, тривога, провина і т.д. Ці емоції можуть призводити до різних форм агресивної поведінки, таких як бійки, побиття, образи, тілесні ушкодження, вандалізм або пошкодження майна. Реакції на ці емоції можуть варіювати залежно від індивідуальних особливостей та емоційних порогів кожної людини. Характер реакцій також визначається культурними та віковими нормами.

Рівень самооцінки корелює з проявами агресивних реакцій. Загальна тенденція полягає в тому, що чим вище самооцінка, тим більше може бути загальний рівень агресивності. Ця взаємозв'язок стосується різних компонентів агресії, включаючи інструментальну агресію та ворожість. Для розуміння агресії у підлітків важливо враховувати як їхню самооцінку, так і співвідношення цієї самооцінки з оцінками інших, таких як вчителі або однолітки. Якщо самооцінка не підтримується зовнішніми оцінками, це може призвести до депресивних станів, що часто активують прояви агресії через фрустрацію базових потреб особистості, таких як бажання бути визнаним та поваги [13].

Таблиця 1.3 надає огляд психологічних характеристик агресивного спілкування в родині. Вона розкриває різноманітні аспекти цього явища,

включаючи вербальну та невербальну форми агресії, емоційний тиск, фізичну агресію, контроль, нехтування та жорстоке поводження з тваринами. Кожна характеристика супроводжується описом, який допомагає краще зрозуміти природу цих видів агресії та їхні можливі наслідки для членів сім'ї [15;16].

Таблиця 1.3

Психологічні характеристики агресивного спілкування в родині

Характеристика	Опис
Вербальна агресія	Оскорби, лайка, погрози, глузування, зневажливі висловлювання, маніпуляції.
Невербальна агресія	Міміка гніву, ворожість у погляді, жести погрози, фізична дистанція, відмова від спілкування.
Емоційний тиск	Шантаж, маніпуляції почуттями вини, сорому, страху, ігнорування емоційних потреб членів сім'ї.
Фізична агресія	Насильство, ляпаси, штовхання, побої.
Контроль	Нав'язування своїх думок, рішень, бажань, обмеження свободи членів сім'ї.
Нехтування	Ігнорування потреб членів сім'ї, емоційна холодність, відсутність підтримки.
Жорстоке поводження з тваринами	Застосування фізичного насильства до тварин у присутності членів сім'ї.

Джерело: складено автором на основі [15;16]

Психологічні характеристики агресивного спілкування в родині розкривають широкий спектр форм і виявів конфліктних взаємин між членами сім'ї. Вербальна агресія, що включає в себе оскорби, лайку, погрози та глузування, може серйозно пошкодити емоційний стан і взаємини між членами сім'ї. Невербальна агресія, така як міміка гніву та жести погрози, може поглиблювати напруженість та відстань між ними. Емоційний тиск, включаючи шантаж та маніпуляції почуттями, також може впливати на емоційний стан і самопочуття членів сім'ї.

Фізична агресія, що виявляється у формі насильства, ляпасів, штовхання та побоїв, може мати серйозні наслідки для фізичного та психічного здоров'я членів сім'ї. Контроль та нав'язування своїх думок та бажань можуть призводити до втрати особистої свободи та самовираження. Нехтування потребами членів сім'ї, емоційна холодність та відсутність

підтримки можуть порушувати відносини та спричиняти внутрішню напругу в сімейному оточенні [15].

Жорстоке поводження з тваринами в присутності членів сім'ї є ще однією формою агресії, яка може свідчити про проблеми в емоційній стабільності та моральних цінностях родини.

Отже, розуміння цих психологічних характеристик агресивного спілкування може допомогти виявити проблемні аспекти взаємин у родині та забезпечити розвиток здорових та позитивних спілкувань між її членами [14;16].

Таблиця 1.4 надає огляд найважливіших психологічних характеристик агресивного спілкування в родині. Вона відображає різноманітні аспекти цього явища, які включають в себе високий рівень конфліктності, порушення психічного благополуччя, порушення відносин, негативний вплив на дітей та цикл агресії [17;18].

Таблиця 1.4

Найважливіші психологічні характеристики агресивного спілкування в родині

Характеристика	Опис
Високий рівень конфліктності	Агресивне спілкування часто супроводжується конфліктними ситуаціями, коли спільні розмови перетворюються на протистояння. Це може бути викликано незгодою щодо різних поглядів, цінностей або потреб.
Порушення психічного благополуччя	Агресивне спілкування може призвести до стресу, тривоги та погіршення психічного стану учасників сімейних відносин. Часті напади та конфлікти можуть стати причиною розвитку депресії або посттравматичного стресового розладу.
Порушення відносин	Агресивне спілкування руйнує довіру та розуміння між членами родини. Воно може спричинити відчуття відстані та неприйнятності, що впливає на якість взаємин та психологічний комфорт.
Негативний вплив на дітей	Для дітей, які перебувають в середовищі агресивного спілкування, це може мати серйозні наслідки для їхнього психологічного розвитку. Вони можуть відчувати стрес, втрату безпеки та нестабільність, що

	впливає на їхню поведінку та емоційний стан.
Цикл агресії	Агресивне спілкування часто призводить до встановлення циклу агресії, де одна агресивна реакція спровоковує іншу, що посилює напруженість та конфлікти в сім'ї.

Джерело: складено автором на основі [17;18]

Агресивне спілкування в родині є серйозною проблемою, яка може мати негативний вплив на всіх її членів. Таблиця 1.3 надає детальний огляд найважливіших психологічних характеристик такого спілкування, розкриваючи його складні аспекти та можливі наслідки.

По-перше, високий рівень конфліктності, що супроводжує агресивне спілкування, створює атмосферу напруження та неприйнятності. Коли спільні розмови перетворюються на протистояння через незгоду щодо різних поглядів або цінностей, це може призвести до подальших конфліктів та поглиблення розбрату в родині.

Порушення психічного благополуччя є іншим серйозним наслідком агресивного спілкування. Стрес, тривога та погіршення психічного стану учасників сімейних відносин можуть призвести до розвитку депресії або посттравматичного стресового розладу, що значно погіршує якість життя і загрожує загальному здоров'ю.

Порушення відносин є ще однією негативною наслідком агресивного спілкування в родині. Руйнування довіри та розуміння між членами сім'ї може викликати відчуття відстані та неприйнятності, що впливає на психологічний комфорт та загальну гармонію взаємин.

Особливо тривожним є вплив агресивного спілкування на дітей. Для них це може мати серйозні наслідки для психологічного розвитку. Стрес, втрата безпеки та нестабільність можуть викликати різні проблеми в поведінці та емоційному стані, які можуть тривати протягом усього життя [17].

Нарешті, цикл агресії встановлюється, коли одна агресивна реакція спровоковує іншу, що посилює напруженість та конфлікти в сім'ї. Це стає

причиною постійної напруги та неврозу, яка може ускладнити вирішення конфліктів та поглибити розбрат.

Отже, агресивне спілкування в родині має потенціал для серйозних наслідків для всіх її членів. Розуміння цих психологічних характеристик дозволяє своєчасно виявляти проблеми та шукати ефективні способи їх вирішення, сприяючи створенню здорового та гармонійного сімейного середовища [18].

1.3. Особистісні ресурси формування агресивного спілкування в родинях

У родині, як і в будь-якому соціальному середовищі, спілкування є основним засобом взаємодії. Однак іноді ця взаємодія може набувати негативного характеру, особливо коли мова йде про агресивне спілкування. Агресивність у комунікації може мати різні причини та прояви, але однією з ключових обставин, яка визначає її формування, є особистісні ресурси учасників родинних відносин. Дослідження впливу цих ресурсів на динаміку спілкування в родині є важливим аспектом сучасної психології. Розуміння та аналіз цього явища дозволить не лише краще зрозуміти природу агресивного спілкування в родинях, а й розробити ефективні стратегії його запобігання та подолання.

У таблиці 1.5 представлено основні типи особистості та їх вплив на формування агресивного спілкування в родинях. Кожен тип особистості характеризується своїм домінуючим стилем спілкування, емоційним фоном, поведінковими реакціями та особистісними чинниками, які сприяють агресії. Аналіз цих особистісних ресурсів дозволяє краще зрозуміти, які фактори впливають на рівень агресивності в родинних відносинах та які стратегії можуть бути використані для її подолання [19;20].

Таблиця 1.5

Особистісні ресурси та їх вплив на формування агресивного спілкування в
родинах

Тип особистості	Домінуючий стиль спілкування	Емоційний фон	Поведінкові реакції	Особистісні чинники, що сприяють агресії
Авторитарний	Командний, директивний	Напруженість, гнів	Критика, накази	Низька емпатія, потреба в контролі
Пасивний	Уникнення, мовчазний	Страх, тривога	Відмова від конфліктів	Низька самооцінка, уникнення конфліктів
Емоційно нестабільний	Вибуховий, імпульсивний	Роздратування	Вербальні вибухи	Висока імпульсивність, емоційна лабільність
Маніпулятивний	Пасивно-агресивний	Образа, ревності	Ігнорування, сарказм	Маніпуляція, потреба в увазі

Джерело: складено автором на основі [19;20]

Формування агресивного спілкування в родинах є складним процесом, що впливає на психологічний клімат та загальний стан відносин між членами сім'ї. Аналізуючи таблицю 1.4, можемо побачити, що тип особистості грає ключову роль у формуванні цього явища.

Авторитарні особистості, характеризуючись командним та директивним стилем спілкування, найчастіше використовують критику та накази, виявляють низьку емпатію та потребу в контролі, що може призвести до виникнення агресивних взаємодій.

Пасивні особистості, відмовляючись від конфліктів та мовчазно уникаючи, часто стикаються з низькою самооцінкою та уникненням конфліктів, що може пригнічувати їх внутрішній стан та призводити до пасивно-агресивних проявів [19].

Емоційно нестабільні особистості мають високу імпульсивність та лабільність емоцій, що часто виражається у вербальних вибухах та роздратуванні, що також може викликати агресивні реакції в родині.

Маніпулятивні особистості використовують ігнорування та сарказм як засоби взаємодії, маючи при цьому потребу в увазі, що може призводити до маніпулятивних або пасивно-агресивних дій.

Отже, різні типи особистості в родині мають свої власні особистісні чинники, що сприяють агресії в спілкуванні. Розуміння цих особливостей може допомогти в розвитку стратегій запобігання агресивному спілкуванню, покращенні взаєморозуміння та підтримці здорових відносин в родині.

У відносинах в родині важливу роль відіграє якість спілкування, але іноді виникають ситуації, коли ця взаємодія набуває агресивних форм. Таблиця 1.6 надає огляд особистісних ресурсів, що сприяють формуванню агресивного спілкування в родині. Ці ресурси включають такі аспекти, як низька самооцінка, тривожність, депресія, психологічні травми, вживання психоактивних речовин, невирішені психологічні проблеми та відсутність навичок спілкування [20].

Розуміння цих особистісних ресурсів дозволить краще зрозуміти причини агресивного спілкування в родинних відносинах та розробити ефективні стратегії їх подолання. Підходячи до цих ситуацій з аналітичним підходом та враховуючи особистісні фактори, можна створити сприятливі умови для покращення комунікації та підтримки здорових відносин в родині [21;22].

Таблиця 1.6

Особистісні ресурси, що сприяють формуванню агресивного спілкування в родині

Ресурс	Опис
Низька самооцінка	Негативне самосприйняття, невпевненість у собі, почуття неповноцінності, схильність до самозвинувачень.
Тривожність	Постійне відчуття занепокоєння, страх, невпевненість у майбутньому, схильність до паніки.
Депресія	Пригнічений настрій, втрата інтересу до життя, апатія, почуття безнадії, зниження самооцінки.
Психологічні травми	Пережитий насильство, жорстоке поводження, знуцання, втрата близьких людей.
Вживання психоактивних речовин	Алкоголь, наркотики, азартні ігри.
Невирішені психологічні проблеми	Негативний досвід з дитинства, конфліктні стосунки з батьками, відсутність емоційної підтримки.
Відсутність навичок спілкування	Нездатність висловлювати свої емоції та потреби конструктивно, невміння вирішувати конфлікти мирним шляхом.

Джерело: складено автором на основі [21;22]

Агресивне спілкування в родині є складною проблемою, яка може мати серйозні наслідки для психічного та емоційного стану всіх членів сім'ї. Таблиця 1.6 надає уявлення про особистісні ресурси, що сприяють цьому явищу. Низька самооцінка, тривожність, депресія, психологічні травми, вживання психоактивних речовин, невирішені психологічні проблеми та відсутність навичок спілкування — усі ці фактори можуть впливати на тонкі взаємовідносини всередині сім'ї та спричиняти виникнення агресивних проявів.

Розуміння цих ресурсів є ключовим для того, щоб ефективно протидіяти агресивному спілкуванню в родині. Ідентифікація та усвідомлення цих факторів дозволить вчасно реагувати на проблемні ситуації та розробляти стратегії подолання конфліктів.

Застосування психологічних методів, які спрямовані на підтримку емоційного благополуччя кожного члена родини, а також розвиток навичок спілкування та вирішення конфліктів мирним шляхом, можуть сприяти покращенню взаємин та створенню позитивного клімату в родині [21].

Таким чином, робота над усуненням особистісних ресурсів, які сприяють агресивному спілкуванню, є важливою складовою процесу підтримки здорових та гармонійних відносин в родині.

Узагальнюючи, формування агресивного спілкування в родині є складною проблемою, яка може мати серйозні наслідки для всіх членів сім'ї. Через різноманітні особистісні ресурси, які сприяють цьому явищу, динаміка взаємодії в родині може бути значно ускладнена.

Аналізуючи низьку самооцінку, тривожність, депресію, психологічні травми, вживання психоактивних речовин, невирішені психологічні проблеми та відсутність навичок спілкування як основні фактори, які впливають на формування агресивного спілкування в родині, ми можемо побачити, що вони можуть виникати як внаслідок внутрішніх особистісних конфліктів, так і через зовнішні впливи та обставини, з якими стикаються члени сім'ї [22].

Розуміння цих особистісних ресурсів є ключовим для того, щоб ефективно протидіяти агресивному спілкуванню в родині. Необхідно надавати підтримку та допомогу тим членам сім'ї, які стикаються з цими проблемами, а також розвивати навички конструктивного спілкування та вирішення конфліктів мирним шляхом.

Застосування психологічних методів та розвиток емоційного інтелекту можуть сприяти покращенню взаємин в родині та створенню позитивного та гармонійного середовища для всіх її членів. Такий підхід сприятиме збереженню сімейного благополуччя та покращенню якості життя всіх учасників родинних відносин.

1.4. Психолого-педагогічні особливості розвитку агресивного спілкування в родинях

Заворожливий інтерес до психолого-педагогічного аналізу особливостей агресивного спілкування в родинях приваблює нашу увагу та викликає потребу у глибокому розумінні його причин, наслідків та можливих шляхів подолання. Родина є першим середовищем, де формуються соціальні навички та встановлюються шаблони поведінки, і саме тут агресивне спілкування може мати найбільший вплив на психічний розвиток особистості. Аналіз цих особливостей в контексті психології та педагогіки допоможе зрозуміти механізми виникнення, динаміку та ефективні методи протидії агресивному спілкуванню в родинях [24].

Соціально-психологічна концепція сімейних відносин охоплює різноманітні аспекти, такі як типологія сімей, їх структура, функції, ролі, стилі виховання та сучасні виклики. Ця модель підкреслює, що сім'я є складною системою взаємин, яка об'єднує не лише подружжя, але й їхніх дітей, близьких родичів та інших, еквівалентних родичам. Сім'я розглядається як ключовий елемент особистого життя, ґрунтуючись на шлюбному союзі та родинних зв'язках, і як невелика соціальна група, яка

відіграє важливу роль як для своїх членів, так і для суспільства в цілому. Українські дослідники, такі як Л.М. Пучкова, М.Є. Жидко, О.С. Кочарян, звертають увагу на вивчення шлюбно-сімейних відносин. Проте в їх наукових працях можна помітити різноманітність підходів до визначення успішності та функціональності сім'ї. Деякі вчені, такі як М. Гіренко, Т. Димнова та інші, зазвичай розглядають сім'ю через призму її інституційних аспектів, тоді як інші, наприклад С. Голод, А. Жвінклене, акцентують на неінституційному характері подружніх відносин. Л. Карцева вказує, що невизначеність у визначенні сім'ї як соціального інституту, малої групи або системи призводить до різних трактувань. Системний підхід, який розглядає шлюб як єдину систему з метою саморозвитку та стабілізації ситуації, є найбільш відповідним у цьому контексті.

За уявленнями соціологів, шлюб представляє собою форму взаємин між чоловіком і жінкою, яка історично еволюціонує, і в межах якої суспільство нормативно регулює їхнє статеве життя та визначає права та обов'язки як подружжя і батьків. Згідно з З. Г. Кісарчуком, поняття подружжя включає в себе взаємодію чоловіка і дружини, яка керується моральними принципами та цінностями, при цьому передбачається рівність та симетрія моральних обов'язків і прав обох сторін [23].

Шлюб і сім'я вважаються універсальними інститутами, оскільки вони пов'язані з необхідністю виконання природних законів і зобов'язанням особи жити так, щоб приносити користь суспільству. Ці інститути відрізняються своїм емоційним і родинно-кровним потенціалом, а також мистецтвом спільного життя. Міжособистісні взаємини, зокрема шлюбно-сімейні, займають важливе місце у дослідженнях багатьох українських та європейських вчених. Вони формують психологічний простір життєвого світу особистості, впливаючи на якість її життя і викликаючи суб'єктивне відчуття задоволення собою та оточуючими.

Кожна культура, разом зі своїми субкультурами, формує власну нормативну модель сім'ї, або навіть групу моделей. У соціально-

психологічній структурі цих моделей містяться елементи, що описують нормативні ролі членів сім'ї, кожен із яких має певний статус, який визначається правами та обов'язками, пов'язаними з очікуваною поведінкою. Окрім цього, структура сім'ї визначається взаєминами між її членами, їх змістом та динамікою. Наприклад, складна нуклеарна сім'я, яка включає кілька дітей, може бути розглянута як комбінація декількох елементарних сімей (тобто сім'я, що складається з трьох членів: батька, матері та дитини) [25].

Термін "нормальна родина" є умовним поняттям і загалом вживається для опису сім'ї, яка задовольняє основні потреби своїх членів, а також забезпечує їхній соціальний захист та створює умови для соціалізації дітей до досягнення ними психологічної зрілості. За М. Мідом, "нормальна" родина визначається тим, що відповідальність за сім'ю як єдиний організм несе батько. Всі інші типи сімейних структур, де ця роль не виконується батьком, вважаються аномальними. Ідеальна родина, у свою чергу, є нормативною моделлю, що відображає загальноприйняті у суспільстві уявлення, моральні цінності та культурні норми, включаючи релігійні аспекти.

Проте, як правильно вказує В. М. Дружинін, нормативна модель завжди прихована за конкретними формами її виявлення, які не тільки різноманітні, але й змінюються. Дослідник, працюючи з конкретними сім'ями, із загальних знань про них може виокремити два основних аспекти - кількісний і якісний. У першому випадку йдеться про склад сім'ї та елементи її структури, у другому - про систему взаємин. В. М. Дружинін стверджує, що, так само як і будь-яка інша конституційна група, родина складається з відносин "влади-підпорядкування" та взаємної відповідальності.

Інтегрованим параметром взаємин може бути емоційно-психологічна близькість, яка пов'язана з мотивом афіліації (приєднання). При цьому характер цієї емоційної близькості не обов'язково позитивний: байдужість, відчуження, навіть ненависть впливають на життя сім'ї так само, як і любов, розуміння чи співчуття [26].

Особливу увагу дослідники звертають на відносини влади в сімейних структурах, зокрема на домінування та підпорядкування. Зазвичай соціальні психологи пов'язують домінування з прийняттям соціальної відповідальності за дії групи, а також з імпровізаційною активністю та ініціативою. Уважається, що найбільш успішними лідерами є особи, які вміють домовлятися, байдужі до міжособистісних стосунків, йдуть на ризики й отримують задоволення від маніпуляцій.

У вивченні сімейних відносин виявляється, що кожна культура формує свою власну нормативну модель сім'ї, яка складається з різноманітних і варіативних елементів. Важливими аспектами є якісні та кількісні характеристики сімейної структури, а також система взаємин між її членами. Розуміння взаємодії "влади-підпорядкування" і взаємної відповідальності виявляється ключовим для аналізу сімейних відносин. Особливу увагу слід звертати на роль емоційно-психологічної близькості у формуванні сімейних зв'язків, а також на вплив влади і лідерства внутрішніх динамік сімейних структур. Вивчення цих аспектів дозволяє глибше розуміти сутність і різноманітність сімейного життя в різних культурах і сприяє розробці більш ефективних підходів до розв'язання проблем сімейної динаміки та взаємин [28].

Взаємодія в родині відіграє важливу роль у формуванні психологічних та педагогічних аспектів дитини. Таблиця 1.7 наводить ключові психолого-педагогічні особливості, які впливають на розвиток агресивного спілкування в сімейному оточенні. Ці аспекти включають несприятливий сімейний мікроклімат, неправильні моделі поведінки, відсутність навичок емоційної регуляції, невирішені психологічні проблеми, відсутність позитивних прикладів для наслідування та негативний вплив ЗМІ та Інтернету. Врахування цих факторів є ключовим для розуміння та ефективного управління агресивною поведінкою в сімейному середовищі [27;29].

Психолого-педагогічні особливості розвитку агресивного спілкування в родинях

Особливість	Опис
Несприятливий сімейний мікроклімат	Авторитарний стиль виховання, жорстоке поводження з дітьми, конфлікти між батьками, відсутність емоційної підтримки.
Неправильні моделі поведінки	Діти навчаються агресивному спілкуванню, спостерігаючи за поведінкою своїх батьків або інших членів сім'ї.
Відсутність навичок емоційної регуляції	Діти не вміють висловлювати свої емоції конструктивно, що призводить до агресивної поведінки.
Невирішені психологічні проблеми	Психологічні травми, комплекси, страхи можуть призводити до агресивної поведінки.
Відсутність позитивних прикладів для наслідування	Дітям не вистачає позитивних прикладів поведінки, які б демонстрували конструктивні способи спілкування.
Негативний вплив ЗМІ та Інтернету	Насильницький контент у ЗМІ та Інтернеті може призводити до розвитку агресивної поведінки у дітей.

Джерело: складено автором на основі [27;29]

Агресивна поведінка в сімейному середовищі є складною проблемою, яка часто має глибокі коріння в психологічних та педагогічних аспектах виховання. Таблиця 1.7 пропонує детальний огляд психолого-педагогічних особливостей, які сприяють розвитку агресивного спілкування в родинях.

Першочерговою причиною є несприятливий сімейний мікроклімат, що включає авторитарний стиль виховання, жорстоке поводження з дітьми та конфлікти між батьками. Відсутність емоційної підтримки в сім'ї може поглиблювати ці проблеми.

Наступним чинником є неправильні моделі поведінки, які діти сприймають як прийняті норми. Спостереження за агресивною поведінкою батьків або інших членів сім'ї може стати прямою причиною їхньої власної агресії [27].

Додатково, відсутність навичок емоційної регуляції у дітей призводить до того, що вони не можуть ефективно висловлювати свої емоції, що сприяє агресивній поведінці. Невирішені психологічні проблеми, такі як травми, комплекси або страхи, також можуть бути важливими факторами.

Брак позитивних прикладів для наслідування та відсутність конструктивних способів спілкування у дитини можуть поглиблювати цикл агресивної поведінки. Негативний вплив ЗМІ та Інтернету, які пропонують

насильницький контент, також може впливати на формування агресивної поведінки у дітей.

Таким чином, врахування цих психолого-педагогічних особливостей є важливим для розуміння та ефективного управління агресивною поведінкою в сімейному середовищі. Необхідно розвивати позитивний сімейний мікроклімат, сприяти формуванню адекватних моделей поведінки та емоційної регуляції, а також активно працювати над зменшенням негативного впливу ЗМІ та Інтернету на дітей [29].

Крім цього, таблиця 1.8 пропонує систематизований погляд на фактори, що сприяють розвитку агресивного поведінки в сімейному оточенні, прояви цієї поведінки, її наслідки для сім'ї та запропоновані стратегії вирішення.

Поглиблене розуміння цих факторів є важливим для розробки ефективних інтервенційних програм, спрямованих на підтримку сімейного благополуччя та попередження негативних наслідків агресивного спілкування. Аналіз таблиці дозволить здійснити комплексний підхід до вирішення цієї складної проблеми, забезпечуючи підтримку та допомогу всім членам сім'ї в подоланні викликів, пов'язаних із розвитком агресивного спілкування [30;31].

Таблиця 1.8

Психолого-педагогічні фактори розвитку агресивного спілкування в родинях

Фактори, що сприяють агресії	Прояви агресивної поведінки	Наслідки для сім'ї	Стратегії вирішення
Низький соціоекономічний статус	Вербальна агресія (крики, образи)	Порушення сімейних зв'язків	Психологічна підтримка сімей
Наявність агресії у батьків	Фізична агресія (бійки, насильство)	Стрес у членів сім'ї	Навчання батьків методам ненасильницького спілкування
Відсутність батьківського контролю	Пасивна агресія (мовчання, ігнорування)	Зниження самооцінки дітей	Сімейна терапія
Вплив агресивних ЗМІ	Маніпулятивна поведінка	Навчальні труднощі у дітей	Розробка сімейних правил поведінки

Стрес та психологічні проблеми	Залякування інших членів сім'ї	Збільшення ризику депресії	Залучення до спорту та здорових захоплень
Соціальна ізоляція	Використання заборонених субстанцій	Соціальна ізоляція сім'ї	Програми залучення до спільноти

Джерело: складено автором на основі [30;31]

Розвиток агресивного спілкування в родинях є складною та багатогранною проблемою, яка потребує уважного аналізу та комплексного підходу до розуміння. Таблиця 1.8 систематизує психолого-педагогічні фактори, що впливають на цей процес, від причин до можливих наслідків, та пропонує стратегії вирішення для кожного з них.

Починаючи з низького соціоекономічного статусу, вона вказує на те, що вербальна агресія часто стає реакцією на стрес та несправедливість, що може призводити до порушення сімейних зв'язків. У цьому контексті, психологічна підтримка сімей виявляється важливою для зменшення негативних наслідків.

Наявність агресії у батьків, яка може проявлятися фізично, породжує стрес у всіх членів сім'ї та може викликати серйозні наслідки. Навчання батьків методам ненасильницького спілкування може допомогти знизити рівень агресії в сімейному середовищі та зберегти сімейну гармонію.

Відсутність батьківського контролю може сприяти пасивній агресії з боку дітей та викликати зниження їхньої самооцінки. Тут сімейна терапія може стати ефективним інструментом для відновлення зв'язків та покращення комунікації всередині сім'ї.

Вплив агресивних ЗМІ може породжувати маніпулятивну поведінку у дітей та викликати навчальні труднощі. Тому розробка сімейних правил поведінки та активне обмеження доступу до негативного контенту можуть сприяти зниженню агресивного спілкування [30;31].

Нарешті, стрес та психологічні проблеми, такі як залякування членів сім'ї, можуть викликати соціальну ізоляцію та збільшення ризику депресії. Залучення до спорту та здорових захоплень, а також програми залучення до

спільноти можуть допомогти знизити рівень стресу та підтримати психологічний стан сім'ї в цілому.

Таким чином, врахування цих факторів та використання відповідних стратегій вирішення може сприяти покращенню сімейних відносин та зменшенню ризику розвитку агресивного спілкування в родинях [32].

Узагальнюючи, вивчення психолого-педагогічних аспектів агресивного спілкування в родинях відображає складність цієї проблеми та необхідність комплексного підходу до її розв'язання. В аналізі факторів, що сприяють агресії, проявів агресивної поведінки, наслідків для сім'ї та стратегій вирішення цих проблем видно, що вона виникає в результаті взаємодії різноманітних чинників, таких як соціально-економічний статус, рівень виховання батьків, рівень стресу та психологічних проблем у сім'ї, вплив ЗМІ та інше [33;34].

Ключовим у вирішенні цієї проблеми є розуміння всієї множини факторів, які впливають на агресивну поведінку, та використання комплексу стратегій, спрямованих на підтримку сімейного благополуччя, психологічну підтримку сім'ї, виховання позитивних моделей поведінки та встановлення здорових комунікаційних зв'язків. Важливо також звертати увагу на попередження виникнення агресивної поведінки шляхом розвитку навичок емоційної регуляції, конструктивного вираження емоцій та створення сприятливого сімейного середовища.

Висновки до 1 розділу

У першому розділі ми провели теоретико-методологічний аналіз проблеми агресивного спілкування у сім'ях. Було розглянуто сутність та визначення агресивного спілкування, вивчили психологічні характеристики цього явища в родинях, проаналізували особистісні ресурси, які сприяють його формуванню, а також розглянули психолого-педагогічні особливості розвитку агресивного спілкування в цьому контексті.

Агресивне спілкування в родині є складною та багатогранною проблемою, яка має серйозний вплив на всіх її учасників. З аналізу психологічних характеристик цього явища видно, що воно може мати різноманітні наслідки, починаючи від конфліктів та стресу, і закінчуючи серйозними порушеннями психічного здоров'я та відносин в родині.

Високий рівень конфліктності, який супроводжує агресивне спілкування, створює атмосферу напруження та невпевненості, ускладнюючи взаєморозуміння та загрожуючи загальній гармонії в родині. Порушення психічного благополуччя може призвести до серйозних наслідків для учасників сімейних відносин, включаючи розвиток депресії та інших психічних розладів. Руйнування відносин із членами родини порушує довіру та стабільність, що є важливими складовими здорових відносин.

Особливу увагу слід приділити впливу агресивного спілкування на дітей. Для них це може мати надзвичайно негативні наслідки, включаючи втрату безпеки та розвиток різноманітних психологічних проблем. Крім того, встановлення циклу агресії стає причиною постійного напруження та конфліктів у родині, що ускладнює їх вирішення та може поглибити розбрат.

Отже, вирішення проблем агресивного спілкування в родині вимагає комплексного підходу та уважного розгляду психологічних аспектів. Необхідно активно працювати над вирішенням конфліктів, забезпеченням психологічної підтримки учасникам родини та розвитком навичок емоційного регулювання. Тільки за умови спільних зусиль членів родини та професійних психологів можна досягти покращення сімейного клімату та створення здорового середовища для всіх її членів.

РОЗДІЛ 2. МЕТОДИКА ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ АГРЕСИВНОГО СПІЛКУВАННЯ У СІМ'ЯХ

2.1. Методика організації та проведення дослідження

Емпіричне дослідження присвячене дослідженню особливостей агресивного спілкування у сім'ях.

Дослідження було проведено у 3 етапи:

Етап I. Підготовка до дослідження

1. Формулювання цілей та завдань дослідження

Визначення основних аспектів агресивного спілкування у сім'ях для подальшого аналізу.

2. Розробка методики дослідження

Створення опитувальника або іншого інструменту для збору даних, який відповідав би цілям дослідження.

3. Вибір методів та засобів дослідження

Обговорення та визначення найбільш ефективних методів збору та аналізу даних, таких як анкетування, спостереження або інтерв'ю.

4. Рекрутинг учасників дослідження

Визначення критеріїв відбору учасників та їх залучення до участі у дослідженні.

Етап II. Збір даних

1) Проведення дослідження на місці

Збір агрегованих даних про агресивне спілкування у сім'ях шляхом застосування обраної методики.

2) Аналіз та документування результатів

Систематизація та аналіз отриманих даних з метою виявлення основних тенденцій та закономірностей.

Етап III. Опрацювання результатів

1. Формулювання висновків та рекомендацій

Аналіз отриманих результатів дослідження та їх інтерпретація з метою визначення ключових висновків та розробки рекомендацій.

На першому етапі дослідження було здійснено аналіз основних теоретичних підходів до вивчення проблеми агресивного спілкування у смі'ях. Цей аналіз дозволив визначити ключові концепції, які використовуються в літературі та дослідженнях з даної теми, що надало теоретичну базу для подальшого дослідження.

Також на цьому етапі була розроблена програма дослідження, в якій визначалися конкретні методи та прийоми, що використовувалися для збору, фіксації та перевірки даних, а також для їх систематизації та аналізу. Об'єктом дослідження став агресивний тип спілкування у сміхах, а предметом - особливості та механізми його виявлення та розвитку.

Також на цьому етапі була сформована вибірка для дослідження, здійснено підбір та підготовку методик дослідження.

Другий етап дослідження включав безпосереднє проведення самого дослідження. Було здійснено збір первинної інформації, яка полягала у спостереженнях за взаємодією між учасниками спілкування в ситуаціях, де виникали сміхи, а також у заповненні анкет та проведенні спеціально розроблених тестів для оцінки рівня агресивності в спілкуванні.

На третьому етапі дослідження була проведена математико-статистична обробка отриманих даних. Це включало в себе аналіз отриманих результатів, використання статистичних методів для визначення взаємозв'язків та залежностей між досліджуваними явищами.

Крім того, на цьому етапі проводилась інтерпретація отриманих даних, що полягала у визначенні основних висновків та встановленні важливих патернів у досліджуваних явищах. Нарешті, результати дослідження були оформлені у вигляді дипломної роботи, що включала в себе вступ, опис методології дослідження, аналіз результатів, висновки та рекомендації для подальших досліджень у даній області.

У дослідженні взяли участь 60 сімей, серед яких жінок – 60 чоловіків – 60. Середній вік досліджуваних – 27 років, мінімальний вік досліджуваних – 23 роки, максимальний – 30 років. Такий розподіл учасників дослідження за віком та статтю забезпечив репрезентативність вибірки та дозволив отримати більш повне уявлення про особливості агресивного спілкування у сім'ях у різних категоріях населення.

Віковий розподіл досліджуваних наочно представлено на рисунку (рис. 2.1).

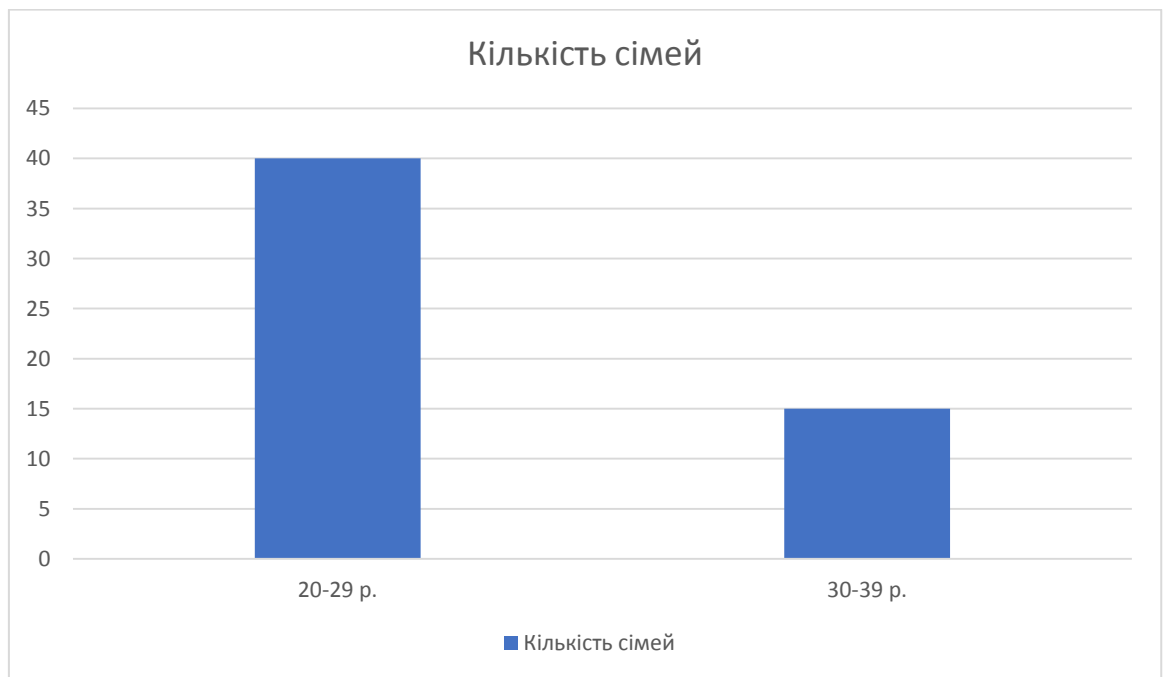

Рисунок 2.1. Віковий розподіл досліджуваних сімей

Віковий розподіл досліджуваних сімей свідчить про різноманітність учасників за віком. Найбільшу групу складають сім'ї, в яких вік батьків становить від 30 до 39 років, що може вказувати на те, що саме ця вікова категорія активно досліджується та виявляє інтерес до проблем агресивного спілкування у сім'ях. З іншого боку, лише одна сім'я представлена у віковій категорії 50-59 років, що може відображати менший інтерес чи доступність до участі в дослідженні для цієї вікової групи. У цілому, різноманітність вікового розподілу сприяє більш глибокому розумінню та аналізу агресивного спілкування у сімейному контексті.

2.2. Психодіагностичні методи дослідження

У сучасному світі психодіагностика стає все більш актуальною і необхідною в областях, що стосуються не тільки клінічної психології, але й у соціальних, освітніх, а також робочих сферах. Спектр застосування психодіагностики вельми широкий і розмаїтий, включаючи такі складні та надзвичайно важливі аспекти людської поведінки, як агресія. Саме агресивна поведінка є предметом численних досліджень через її значний вплив на індивідуальне та суспільне життя.

Агресія може бути визначена як патерн поведінки, спрямований на заподіяння шкоди чи болю іншій особі, що може проявлятися у фізичній, словесній, емоційній або психологічній формі. Вивчення агресії, її коренів, факторів та проявів дозволяє краще розуміти причини конфліктних і деструктивних поведінкових моделей та розробляти ефективні стратегії їх корекції та попередження.

Однією з ключових методик у цій області є психодіагностичний інструмент, розроблений А. Бассом та А. Дарком, що детально розглядається у подальшому тексті. Цей інструмент спрямований на виявлення різних показників і форм агресії. Адаптація методики для українського контексту дозволяє її широке використання в діагностиці та дослідженні агресивних тенденцій у різних соціальних групах [11].

Методика діагностики показників і форм агресії, розроблена А. Бассом та А. Дарком, представляє собою інструмент, спрямований на визначення рівня агресивності у особистості шляхом аналізу її ставлення до різних ситуацій та власних реакцій на них. Адаптація А.К. Осницького даної методики забезпечує можливість застосування її в українських умовах.

Агресія є складним феноменом, який може проявлятися у різних формах і залежить від багатьох факторів, включаючи особистісні особливості. У даній методиці для оцінки рівня агресивності

використовуються 75 тверджень, до яких респонденти мають обрати одну з чотирьох можливих відповідей: "так", "можливо, так", "можливо, ні", "ні".

Перш за все, варто відзначити, що методика враховує як зовнішні вияви агресії (наприклад, "Іноді не можу справитися з бажанням нашкодити кому-небудь"), так і внутрішні почуття та реакції (наприклад, "Б'юся не рідше і не частіше інших"). Такий підхід дозволяє отримати комплексну картину прояву агресивності у різних аспектах поведінки та внутрішнього стану особистості [11].

Далі, важливо відзначити, що аналіз відповідей проводиться з урахуванням їх сумування. Це означає, що якщо респондент обрав відповідь "так" або "можливо, так", це вважається позитивними показниками агресивності, тоді як відповіді "можливо, ні" і "ні" вважаються негативними. Такий підхід дозволяє зменшити вплив можливих недосконалостей самооцінки та забезпечити більш об'єктивний результат.

Методика дозволяє не лише оцінити загальний рівень агресивності, а й ідентифікувати конкретні аспекти, які її визначають у кожної конкретної особистості. Наприклад, виявити, чи властиве респондентові фізичне насильство, або чи він схильний до пасивно-агресивних форм поведінки, таких як плітки та примусове виконання прохань.

Агресивне спілкування в сім'ях може мати серйозні наслідки для всіх її членів, включаючи дітей, які вивчають моделі поведінки від своїх батьків. Застосування методики може допомогти виявити патерни агресивного спілкування, що притаманні певним родинам, і дозволить зосередитися на їх зміні.

Перш за все, дослідження може зосередитися на визначенні індивідуальних рівнів агресії у кожного члена сім'ї. Це дозволить зрозуміти, які особистісні характеристики впливають на прояв агресії в контексті сімейних відносин. Наприклад, чи впливає рівень агресії одного з батьків на поведінку дітей, чи як агресивна реакція одного члена сім'ї викликає подібну реакцію в інших [11].

Крім того, методика дозволить виявити конкретні ситуації або теми, які найчастіше спричиняють агресивну реакцію у сім'ї. Наприклад, це може бути конфлікт щодо розподілу обов'язків у сім'ї, фінансові труднощі або виховання дітей. Розуміння цих конкретних факторів може допомогти розробити ефективні стратегії протидії агресивному спілкуванню та покращення родинних відносин.

Дослідження також може вивчити взаємозв'язок між агресивним спілкуванням та іншими аспектами сімейного життя, такими як рівень задоволення від шлюбу, рівень стресу та загальний стан психічного здоров'я членів сім'ї. Це дозволить краще розуміти динаміку відносин у сім'ї та ідентифікувати можливі чинники, які сприяють або запобігають агресивному спілкуванню.

Отже, застосування методики діагностики агресії у дослідженні особливостей агресивного спілкування в сім'ях може допомогти не лише зрозуміти причини та патерни такої поведінки, але й розробити ефективні стратегії протидії цьому явищу та покращення сімейних відносин.

Методика А. Ассінгера, спрямована на оцінку агресивності у стосунках, надає можливість визначити, наскільки особа коректна та легко спілкується з іншими. Цей тест дозволяє оцінити рівень агресивності в різних ситуаціях та взаємодії з оточуючими [11].

Питання засвідчують наявність агресивних тенденцій у поведінці. Вони охоплюють широкий спектр ситуацій, починаючи від реакції на конфліктні ситуації та закінчуючи ставленням до спортивних успіхів чи обслуговування в ресторані. Такий широкий спектр питань дозволяє отримати більш повний образ прояву агресії у різних життєвих ситуаціях.

Процес оцінки у тесті досить простий: для кожного питання надається три варіанти відповіді, які оцінюються від 1 до 3 балів. Після відповідей на всі питання сумуються набрані бали, і за отриманим результатом можна зробити висновок про рівень агресивності.

Аналіз результатів тесту показує, що особи з високим рівнем агресивності, які набирають 45 і більше балів, можуть мати тенденцію до нерідкої агресивної поведінки та виявляти неврівноваженість у стосунках з іншими людьми. З іншого боку, особи, які набирають від 36 до 44 балів, можуть бути помірно агресивними, але успішно крокувати по життю завдяки здоровому честолюбству та самовпевненості.

Такий тест може бути корисним інструментом для саморефлексії та розуміння власної поведінки у взаємодії з іншими. Він також може допомогти виявити області, де необхідно працювати над контролем агресивних реакцій та розвивати навички конструктивної взаємодії з оточуючими.

Методика оцінки агресивності у стосунках, яку надає тест А. Ассінгера, може бути корисною для дослідження особливостей агресивного спілкування у сім'ях. Сімейне середовище є одним з основних місць формування міжособистісних відносин, тому розуміння стилю спілкування членів сім'ї та наявність агресивних тенденцій в ньому може мати важливе значення для психологічного здоров'я всієї родини [11].

Перш за все, цей тест може допомогти ідентифікувати особливості агресивної поведінки кожного з членів сім'ї. Проведення тесту з декількома членами родини може дати можливість порівняти їхні показники та зрозуміти, чи існують різниці у стилі спілкування між ними. Наприклад, якщо один з батьків має високий рівень агресивності, а інший - низький, це може призвести до конфліктів у сім'ї та вплинути на психологічний клімат у домі.

Далі, результати тесту можуть стати основою для обговорення між членами сім'ї їхньої спільної взаємодії та пошуку способів покращення комунікації. Наприклад, якщо один з партнерів показує високий рівень агресивності у спілкуванні, це може впливати на загальний клімат у сім'ї та спричиняти конфлікти. Виявлення цього під час обговорення результатів

тесту може стати початком для пошуку спільних рішень щодо поліпшення комунікації та зниження рівня конфліктів.

Крім того, можливе використання методики для розуміння взаємодії між батьками та дітьми у сім'ї. Діти часто наслідують спосіб спілкування своїх батьків, тому виявлення агресивних тенденцій у спілкуванні батьків може мати великий вплив на формування способу спілкування у дітей. Виявлення цих тенденцій може стати основою для побудови позитивного підходу до виховання та розвитку здорових комунікативних навичок у дітей.

Отже, методика тесту А. Ассінгера є корисним інструментом для дослідження особливостей агресивного спілкування у сім'ях. Вона може допомогти виявити агресивні тенденції у спілкуванні, сприяти обговоренню цих питань у родині та встановленню способів покращення комунікації та зниження рівня конфліктів [11].

Методика опитувальника «наСкільки ви СпівЗалежні?» є цікавим інструментом для самооцінки та розуміння рівня співзалежності у відносинах з узалежненими особами. Розроблений Кризовим центром для узалежнених "Назарет" і базуючись на методиці SOGS (South Oaks Gambling Screen), цей опитувальник дозволяє оцінити власні паттерни поведінки та реакції на відносини з узалежненими особами.

Опитувальник складається з 36 запитань, які охоплюють різні аспекти співзалежності. Він створений для того, щоб допомогти особі краще зрозуміти свої взаємини з узалежненими людьми та визначити, чи є у неї ознаки співзалежності. Кожне питання має кілька варіантів відповідей, що дозволяє оцінити ступінь стійкості кожного аспекту співзалежності у відповідача.

Одним з ключових аспектів цієї методики є акцент на самооцінці та саморефлексії. Відповідачам пропонується чесно оцінити свої власні почуття, дії та реакції у відносинах з узалежненими особами. Це дозволяє зрозуміти, наскільки вони схильні до співзалежної поведінки та чи

потребують вони додаткової підтримки або допомоги для зміни своїх відносин.

Крім того, опитувальник рекомендує вибирати варіант відповіді, який спадає на думку першим, для забезпечення більшої точності результатів. Це сприяє уникненню впливу упереджень або намагань відповісти "правильно", а замість цього дозволяє виявити істинні паттерни поведінки та реакцій.

Отже, опитувальник «наскільки ви співзалежні?» може бути корисним інструментом для тих, хто бажає краще зрозуміти свої відносини з узалежненими особами та визначити рівень своєї співзалежності. Він надає можливість для саморефлексії та виявлення областей, в яких може бути потрібна додаткова підтримка чи допомога для зміни паттернів поведінки [11].

Методика тесту емоційного інтелекту (EQ) Н. Холла є корисним інструментом для визначення здібностей особистості у розумінні відносин та керуванні емоційною сферою. Заснована на п'яти шкалах, ця методика дозволяє визначити рівень емоційної обізнаності, управління власними емоціями, самомотивації, емпатії та вміння розпізнавати емоції інших людей.

Аналізуючи кожне твердження та визначаючи ступінь згоди з ним, особа може отримати індивідуалізований результат, який вказує на її рівень емоційного інтелекту. Наприклад, якщо відповіді свідчать про високу емоційну обізнаність та здатність до емпатії, це може вказувати на високий рівень емоційного інтелекту.

Для кращого розуміння результатів тесту, використовується ключ, який допомагає інтерпретувати кожну з п'яти шкал. Зазначений підхід дозволяє визначити загальний інтегративний рівень емоційного інтелекту.

Перевагою цієї методики є те, що вона дозволяє отримати не лише загальний результат, а й деталізовану інформацію щодо різних аспектів емоційного інтелекту. Це допомагає індивідууму краще зрозуміти свої сильні та слабкі сторони у цій сфері та спрямовувати зусилля на саморозвиток.

Застосування методики тесту емоційного інтелекту у дослідженні особливостей агресивного спілкування у сім'ях може дати цінні висновки щодо рівня емоційної обізнаності та емпатії учасників взаємодії. Такий підхід дозволить краще розуміти, як емоційний інтелект впливає на якість міжособистісних відносин та способи їх поліпшення.

Застосування методики тесту емоційного інтелекту (EQ) Н. Холла до дослідження особливостей агресивного спілкування у сім'ях може допомогти в розумінні взаємозв'язку між емоційним інтелектом та агресивною поведінкою учасників сімейних відносин [11].

Перш за все, тест дозволить визначити рівень емоційної обізнаності та емпатії кожного члена сім'ї. Особи з низьким рівнем емоційного інтелекту можуть мати труднощі у розумінні та ефективному вираженні своїх емоцій, що може призвести до агресивного спілкування.

Далі, аналіз шкал тесту, таких як "Управління своїми емоціями" та "Самомотивація", дозволить виявити особистості, які мають тенденцію до агресивного реагування у стресових ситуаціях. Особливу увагу слід звернути на пункти, які оцінюють здатність особистості володіти своїми емоціями та заспокоювати себе.

Крім того, шкала "Розпізнавання емоцій інших людей" може виявити особистості, які не розуміють емоційні сигнали оточуючих і, відповідно, можуть неправильно інтерпретувати їхню поведінку, що може призвести до конфліктів та агресивного спілкування.

Отже, застосування методики тесту емоційного інтелекту до дослідження особливостей агресивного спілкування у сім'ях дозволить ідентифікувати фактори, що сприяють агресивній поведінці, та розробити індивідуалізовані стратегії покращення комунікації та вирішення конфліктів у сімейному оточенні [11].

Узагальнюючи, застосування різноманітних методик у дослідженні особливостей агресивного спілкування у сім'ях надає можливість глибокого та всебічного аналізу цього явища. Методика вивчення схильності

особистості до агресивної поведінки А. Басса та А. Даркі, опитувальник «наскільки ви СпівЗалежні?», тест А. Ассінгера для оцінювання агресивності у стосунках та тест емоційного інтелекту EQ Н. Холла надають широкий спектр інструментів для виявлення та аналізу різних аспектів агресивного спілкування.

Ці методи дозволяють виявити і визначити схильності особистостей до агресивної поведінки, рівень співзалежності, рівень емоційного інтелекту, а також оцінити їхні здібності в управлінні емоціями та спілкуванні. Аналіз результатів цих методик дозволяє краще зрозуміти динаміку та механізми агресивного спілкування у сімейному середовищі, ідентифікувати фактори, що сприяють його появі та подальшому розвитку.

Загальний висновок полягає в тому, що комбінація цих методик дозволяє проводити комплексний аналіз агресивного спілкування у сім'ях, що відкриває шлях до розробки та впровадження ефективних стратегій профілактики та управління конфліктами, покращення якості сімейних відносин та забезпечення психологічного благополуччя всіх членів родини.

Висновки до 2 розділу

Використання різноманітних методик у вивченні особливостей агресивного спілкування у сім'ях дозволяє провести глибокий та всебічний аналіз цього явища. Методика вивчення схильності особистості до агресивної поведінки А. Басса та А. Даркі, опитувальник «наскільки ви СпівЗалежні?», тест А. Ассінгера для оцінювання агресивності у стосунках та тест емоційного інтелекту EQ Н. Холла надають широкий спектр інструментів для виявлення та аналізу різних аспектів агресивного спілкування.

Ці методи дозволяють визначити схильності особистостей до агресивної поведінки, рівень співзалежності, рівень емоційного інтелекту, а також оцінити їхні здібності в управлінні емоціями та спілкуванні. Аналіз результатів цих методик дозволяє краще зрозуміти динаміку та механізми

агресивного спілкування у сімейному середовищі, виявити фактори, що сприяють його появі та розвитку.

Поєднання цих методик дозволяє проводити комплексний аналіз агресивного спілкування у сім'ях, що відкриває можливість для розробки та впровадження ефективних стратегій профілактики та управління конфліктами, поліпшення якості сімейних відносин та забезпечення психологічного благополуччя всіх членів родини.

РОЗДІЛ 3. РЕЗУЛЬТАТИ ЕМПІРИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ АГРЕСИВНОГО СПІЛКУВАННЯ У СІМ'ЯХ

3.1. Результати діагностики агресивного спілкування в родинах

Математична обробка отриманих результатів здійснювалась за допомогою статистичного пакету SPSS – 23.0.

Перш ніж підрахувати отримані результати перевіряємо ступінь нещирості, достовірності та психологічного захисту респондентів. Результатам тестування можна довіряти, якщо по всіх перерахованих пунктах отримано не більше трьох нещирих відповідей, при чотирьох вже слід сумніватися в їх достовірності, а при п'яти можна вважати, що роботу виконали марно. Всі респонденти пройшли перевірку. Тепер підсумовуємо всі бали та зіставляємо результат зі шкалою.

Агресія є складним і багатогранним явищем, яке має значний вплив на взаємовідносини у сім'ї. Визначення рівня агресивності та її різних форм є важливим кроком для розуміння та подальшого коригування поведінки членів сім'ї. Методика діагностики показників та форм агресії А. Басса та А. Дарки (адаптація А.К. Осницького) є ефективним інструментом для вивчення агресивного спілкування. У даному дослідженні було проаналізовано результати 118 учасників, що дозволило виявити характерні особливості агресивного спілкування у сім'ях.

Середні результати дослідження представлені у таблиці 3.1

Таблиця 3.1

Середні результати дослідження за методикою діагностики показників та форм агресії А. Басса та А. Дарки

Група	Фізична агресія	Вербальна агресія	Негативізм	Роздратування	Підозрілість	Образ	Відчуття провини
Низький	14	17	15	12	9	11	24
Середній	43	44	40	27	22	15	37
Високий	77	76	80	66	61	65	79

Методика діагностики показників та форм агресії, розроблена А. Басса та А. Дарки, є одним з найважливіших інструментів для вивчення агресивної поведінки в різних соціальних групах. У нашому дослідженні було проведено оцінку фізичної та вербальної агресії, негативізму, роздратування, підозрілості, образи та відчуття провини серед різних груп респондентів. Результати, представлені у таблиці, вказують на різні рівні цих показників у групах з низьким, середнім та високим рівнем агресії.

Фізична агресія

Фізична агресія є найпоширенішою формою агресії у групі з високим рівнем агресії, де середній показник становить 77 балів. Це свідчить про те, що агресія в даній групі проявляється через фізичні дії, що можуть бути небезпечними для оточуючих. У групі з середнім рівнем агресії цей показник значно нижчий – 43 бали, що свідчить про меншу схильність до фізичного насильства.

Вербальна агресія

Вербальна агресія також має високі показники у групі з високим рівнем агресії (76 балів). Це може вказувати на часте використання образливих слів та виразів, які можуть негативно впливати на емоційний стан оточуючих. У групі з середнім рівнем агресії цей показник дорівнює 44 бали, що також є доволі високим.

Негативізм та роздратування

Негативізм та роздратування проявляються яскраво у групі з високим рівнем агресії, де середні показники становлять 80 та 66 балів відповідно. Це свідчить про загальну схильність до негативного сприйняття оточуючого світу та часте відчуття роздратування. У групі з середнім рівнем агресії ці показники значно нижчі – 40 та 27 балів відповідно.

Підозрілість та образа

Показники підозрілості та образи у групі з високим рівнем агресії також високі – 61 та 65 балів відповідно. Це може вказувати на те, що ці люди часто відчують недовіру до оточуючих та схильні до відчуття несправедливості. У групі з середнім рівнем агресії ці показники становлять 22 та 15 балів.

Відчуття провини

Цікавим є те, що відчуття провини має високий показник у групі з високим рівнем агресії – 79 балів. Це може свідчити про внутрішні конфлікти та почуття провини за агресивні дії. У групі з середнім рівнем агресії цей показник становить 37 балів.

Висновки

Аналіз результатів дослідження за методикою А. Басса та А. Дарки дозволяє зробити висновок, що агресія є багатогранним явищем, яке проявляється через різні форми поведінки – фізичну, вербальну, емоційну. Високі показники агресії супроводжуються значною кількістю негативних емоцій та внутрішніх конфліктів, що свідчить про необхідність комплексного підходу до діагностики та корекції агресивної поведінки. Ці дані можуть бути

корисними для психологів, педагогів та інших фахівців, які працюють з проблемами агресії та конфліктної поведінки.

Таким чином, результати дослідження підтверджують, що агресія є багатогранним феноменом, який може проявлятися у різних формах та з різною інтенсивністю. Виявлені відмінності між групами з різним рівнем агресивності можуть бути використані для розробки ефективних стратегій корекції та профілактики агресивної поведінки.

Аналіз результатів методики Басса-Дарки показав, що агресивне спілкування у сім'ях є багатогранним явищем, яке включає як прямі, так і непрямі форми агресії. Високі показники вербальної агресії, опосередкованої агресії та роздратування вказують на те, що емоційна напруга та конфлікти є поширеними у сімейному житті. Недовіра, підозрілість та образа підривають основи здорових взаємин, а відчуття провини та негативізм свідчать про необхідність підтримки та корекції поведінки.

Для покращення сімейних взаємин необхідно звернути увагу на розвиток емоційної компетентності, навичок ефективної комунікації та вирішення конфліктів. Робота з психологом або сімейним терапевтом може допомогти подолати агресивні тенденції та зміцнити взаємоповагу та довіру між членами сім'ї.

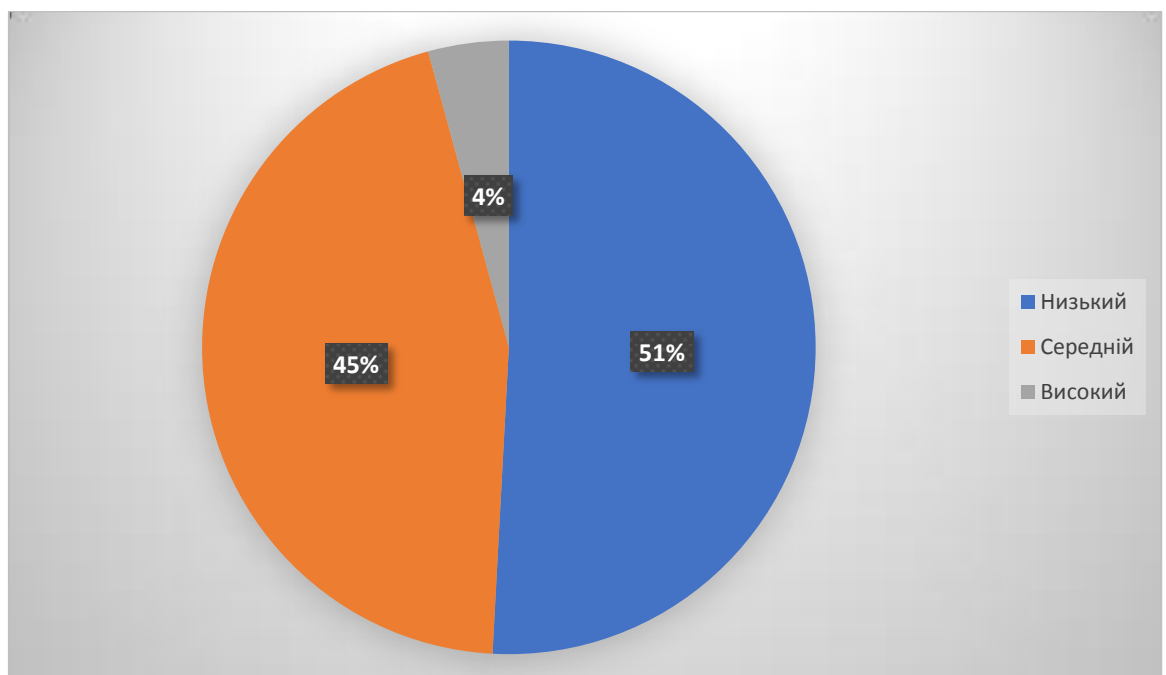

Рисунок 3.1. Розподіл сімей за результатами дослідження за методикою діагностики показників та форм агресії А. Басса та А. Дарки

Ми можемо побачити, що у більшості сімей присутні низькі та середні показники агресивності, що вказує на низький рівень агресивності в їхній сім'ї

Вплив співзалежності на агресію у сім'ї

Агресія та співзалежність є двома взаємопов'язаними явищами, які можуть впливати на динаміку взаємин у сім'ях. Співзалежність може проявлятися через надмірну емоційну залежність від інших, що часто призводить до конфліктів і агресивного спілкування. У даному дослідженні ми використовували опитувальник «Наскільки ви співзалежні?», щоб оцінити рівень співзалежності учасників і його вплив на їх поведінку у сімейних взаєминах.

У таблиці 3.2 представлено середні результати щодо співзалежності у сім'ях

Таблиця 3.2

Рівень співзалежності	Співзалежність	Відсоток сімей
Високий	54.2	58.47%
Низький	28.4	41,53%

У результаті аналізу рівня співзалежності серед учасників дослідження було створено таблицю із середніми показниками за шкалами співзалежності та розподілом учасників за групами. Результати можна представити наступним чином:

Розподіл сімей за рівнем співзалежності

Високий рівень співзалежності:

Відсоток учасників: 58.47%

Середній показник співзалежності: 54.2

Низький рівень співзалежності:

Відсоток учасників: 41.53%

Середній показник співзалежності: 28.4

Інтерпретація даних

Середній рівень співзалежності

Більшість учасників (58.47%) демонструють середній рівень співзалежності. Це свідчить про те, що більше половини респондентів мають певний рівень схильності до співзалежної поведінки, але їхній рівень не є надмірно високим. Середній показник співзалежності для цієї групи становить 54.2, що вказує на помірну схильність до співзалежної поведінки. Це може свідчити про середній рівень взаємозалежності та взаємодії з іншими людьми, який не виходить за межі нормальної соціальної поведінки.

Низький рівень співзалежності:

Інша значна частина учасників (41.53%) демонструє низький рівень співзалежності. Це вказує на те, що ці респонденти мають меншу схильність до співзалежної поведінки, і їхній середній показник співзалежності становить 28.4. Такий низький рівень співзалежності може свідчити про більшу незалежність та автономність у міжособистісних стосунках, що може бути позитивним показником з точки зору емоційної та психологічної стабільності.

Висновки та рекомендації

Загальний рівень співзалежності серед учасників дослідження є помірним, із переважанням середнього рівня співзалежності. Це вказує на те, що більшість респондентів мають збалансований підхід до взаємодії з іншими людьми, але також є значна частка тих, хто має низький рівень співзалежності.

Схильність до відповідальності за почуття інших

Більшість учасників виявили середній рівень схильності до відповідальності за почуття інших. Це може призводити до конфліктів, коли очікування не виправдовуються, і виникає почуття провини або розчарування.

Труднощі у вираженні почуттів

Значна кількість учасників має труднощі у вираженні своїх почуттів, що часто призводить до накопичення негативних емоцій і, зрештою, до

агресивного вибуху. Це підкреслює важливість розвитку емоційної грамотності у сімейному спілкуванні.

Страх перед реакцією інших

Високий рівень страху перед реакцією інших був виявлений у багатьох учасників. Це призводить до уникнення конфліктів, але водночас накопичує внутрішню напругу, що може проявлятися у пасивно-агресивній поведінці.

Прагнення до досконалості

Прагнення до досконалості та самокритика часто супроводжуються високим рівнем стресу, що також може сприяти агресивному спілкуванню. Учасники, які намагаються бути ідеальними, часто не в змозі прийняти помилки інших, що викликає конфлікти.

Схильність до контролю

Схильність до контролю і піддавання контролю є важливими факторами, що сприяють агресії у сімейних взаєминах. Контроль може виражатися як через прямі вказівки, так і через маніпуляції, що викликає напруженість та опір у стосунках.

Лояльність навіть у невинуватих ситуаціях

Висока лояльність, навіть коли вона не виправдовується, може свідчити про страх втратити взаємини, що призводить до зниження самооцінки та агресивних реакцій на критику чи невдачі.

Аналіз результатів опитування показав, що співзалежність у сімейних взаєминах може значно впливати на рівень агресії. Основними факторами, що сприяють агресивному спілкуванню, є труднощі у вираженні почуттів, страх перед реакцією інших, прагнення до досконалості та схильність до контролю. Ці фактори часто призводять до накопичення внутрішнього напруження, яке зрештою проявляється у агресивній поведінці.

Для покращення взаємин у сім'ї важливо працювати над розвитком емоційної грамотності, здатності виражати свої почуття та ефективно вирішувати конфлікти. Це допоможе зменшити рівень агресії та зміцнити довіру і взаємоповагу між членами сім'ї. Робота з психологом або сімейним

терапевтом може бути ефективним засобом для подолання співзалежності та агресії у сімейних стосунках.

Опитувальник А. Ассінгера

Агресивність у стосунках може мати різні форми та причини, і її розуміння є важливим кроком до покращення сімейних взаємин. Методика А. Ассінгера для оцінювання агресивності у стосунках дозволяє виявити рівень агресивності учасників через серію питань, що стосуються їхньої поведінки у різних життєвих ситуаціях. Аналіз результатів 118 учасників цього дослідження дає змогу глибше зрозуміти, як агресивні тенденції впливають на спілкування у сім'ях.

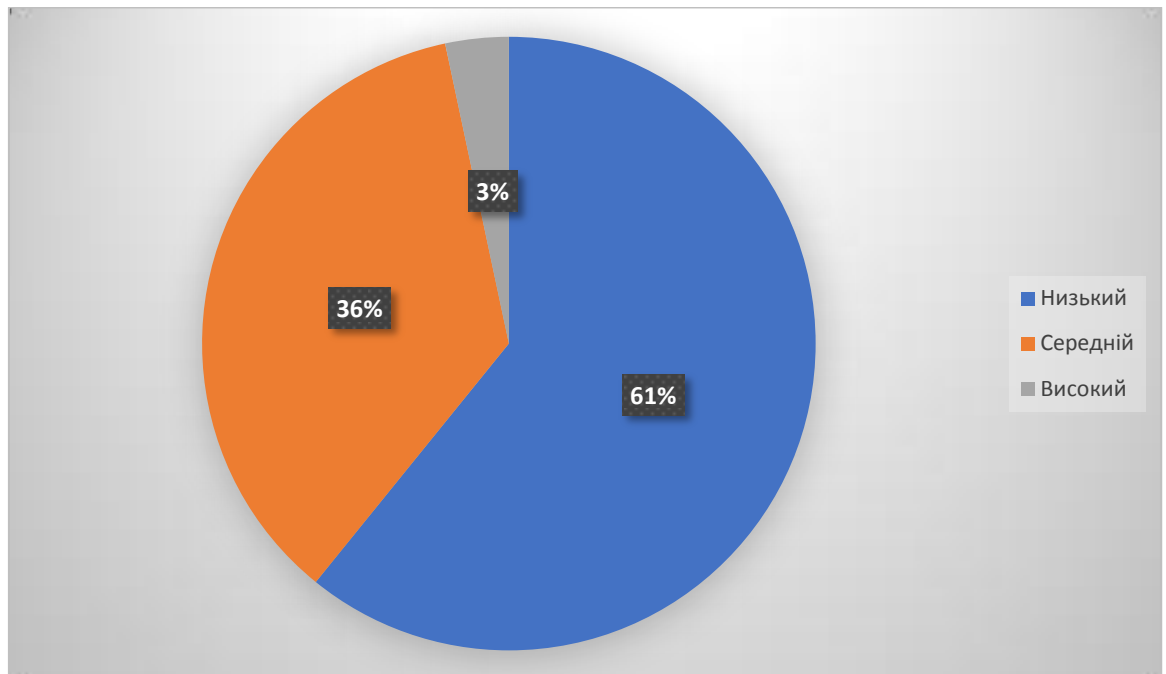

Рисунок 3.2. Розподіл сімей за результатами дослідження за методикою Ассінгера

У більшості сімей споглядається середній та низький рівень, що вказує на незначну агресію у сім'ї

Аналіз результатів опитувальника А. Ассінгера показав, що агресивне спілкування у сім'ях може проявлятися через різні аспекти поведінки та реакцій на життєві ситуації. Важливими факторами, що впливають на рівень агресивності, є здатність до примирення, емоційна стійкість, позитивне сприйняття конфліктів, готовність до відповідальності та саморефлексія.

Зрозуміння цих аспектів дозволяє розробляти стратегії для зменшення агресивності у сімейних взаєминах. Розвиток емоційної грамотності, здатності до конструктивного вирішення конфліктів та здатності приймати зворотний зв'язок може допомогти покращити взаємини у сім'ї. Робота з психологом або сімейним терапевтом може бути ефективним засобом для подолання агресивних тенденцій та зміцнення взаємоповаги та довіри між членами сім'ї.

Емоційний інтелект (EQ) відіграє важливу роль у взаємовідносинах, впливаючи на те, як люди виражають та управляють своїми емоціями, а також як вони сприймають і реагують на емоції інших. Методика Н. Холла дозволяє оцінити різні аспекти емоційного інтелекту, такі як емоційна обізнаність, управління емоціями, самомотивація, емпатія та розпізнавання емоцій інших людей. Аналіз результатів 60 сімей цього дослідження допомагає зрозуміти, як рівень емоційного інтелекту впливає на агресивне спілкування у сім'ях.

У таблиці 3.3 представлено результати щодо тесту Холла.

Таблиця 3.3

Середні результати згідно тесту Холла

Показник	Середнє значення	Низький поріг	Високий поріг	Класифікація
Емоційна обізнаність	7.63	2.69	12.57	Середній
Управління своїми емоціями	6.44	1.89	11.00	Середній
Самомотивація	8.31	2.76	13.87	Середній
Емпатія	5.67	0.75	10.59	Середній
Розпізнавання емоцій інших людей	5.05	0.62	10.72	Середній
Інтегральний емоційний інтелект	33.10	12.06	54.14	Середній
Агресивність у стосунках	26.81	24.76	28.86	Середній

Аналіз середніх показників сімей дослідження, представлених у таблиці, дозволяє виявити важливі аспекти їхнього емоційного інтелекту та агресивності у стосунках. Всі показники класифікуються як середні, що вказує на збалансований рівень розвитку цих якостей у досліджуваній групі.

Емоційна обізнаність

Емоційна обізнаність є важливим компонентом емоційного інтелекту, який відображає здатність особистості розпізнавати та розуміти власні емоції. Середнє значення для цього показника становить 7.63, що знаходиться в межах від 2.69 до 12.57. Такий рівень свідчить про те, що учасники дослідження загалом добре обізнані зі своїми емоціями, але є можливості для подальшого розвитку та удосконалення цієї навички.

Управління своїми емоціями

Показник управління своїми емоціями має середнє значення 6.44, з діапазоном від 1.89 до 11.00. Цей аспект емоційного інтелекту включає здатність контролювати свої емоційні реакції, що є важливим для ефективного міжособистісного спілкування та саморегуляції. Середній рівень цього показника вказує на те, що учасники мають достатні навички для управління своїми емоціями, але потребують подальшої роботи над їх покращенням.

Самомотивація

Самомотивація є ключовим фактором у досягненні особистих та професійних цілей. Середнє значення для цього показника складає 8.31, а межі коливаються від 2.76 до 13.87. Такий результат свідчить про те, що учасники мають достатній рівень самомотивації, який дозволяє їм досягати поставлених завдань, але також існує простір для покращення цієї навички.

Емпатія

Емпатія, або здатність розуміти та співчувати іншим, має середнє значення 5.67, з діапазоном від 0.75 до 10.59. Цей показник відображає здатність учасників до емпатії, що є важливим для побудови здорових міжособистісних стосунків. Середній рівень емпатії свідчить про те, що учасники здатні проявляти співчуття, але також можуть покращити свої навички у цій сфері.

Розпізнавання емоцій інших людей

Здатність розпізнавати емоції інших людей є критично важливою для ефективної комунікації. Середнє значення цього показника становить 5.05, з

межами від 0.62 до 10.72. Це вказує на середній рівень розвитку цієї навички серед учасників, що дозволяє їм ефективно взаємодіяти з іншими, але також потребує подальшої уваги та вдосконалення.

Інтегральний емоційний інтелект

Інтегральний емоційний інтелект, що включає всі аспекти емоційного інтелекту, має середнє значення 33.10, з діапазоном від 12.06 до 54.14. Середній рівень інтегрального емоційного інтелекту свідчить про збалансований розвиток всіх компонентів емоційного інтелекту серед учасників, що є позитивним показником, але також вказує на можливості для подальшого розвитку.

Агресивність у стосунках

Агресивність у стосунках має середнє значення 26.81, з діапазоном від 24.76 до 28.86. Цей показник відображає рівень агресивних проявів у міжособистісних взаємодіях. Середній рівень агресивності свідчить про те, що учасники здебільшого контролюють свої агресивні реакції, але можуть працювати над зменшенням цих проявів для покращення якості стосунків.

Середні показники сімей дослідження вказують на те, що група має збалансований рівень розвитку емоційного інтелекту та агресивності у стосунках. Усі показники класифікуються як середні, що є позитивним результатом, але також вказує на наявність простору для подальшого розвитку та вдосконалення. Розуміння цих аспектів може допомогти учасникам працювати над своїми слабкими сторонами та підвищити загальну ефективність міжособистісної взаємодії.

Аналіз результатів опитувальника Н. Холла показав, що емоційний інтелект є важливим фактором, який впливає на рівень агресивності у сімейних взаєминах. Основними аспектами, що знижують рівень агресії, є висока емоційна обізнаність, здатність керувати своїми емоціями, високий рівень самомотивації, емпатія та вміння розпізнавати емоції інших людей.

Розвиток емоційного інтелекту у сім'ях сприяє покращенню якості взаємин, зниженню конфліктів та підвищенню рівня взаєморозуміння. Для

досягнення цього можна використовувати різні техніки та методи, такі як тренінги з емоційного інтелекту, індивідуальні консультації з психологом та практики саморефлексії. Це допоможе створити здорові, гармонійні та стабільні сімейні стосунки, де агресія поступається місцем розумінню та підтримці.

Узагальнюючи, аналіз результатів чотирьох методик для дослідження агресії та емоційного інтелекту у сім'ях (методика А. Басса та А. Дарки, методика А. Ассінгера, опитувальник на визначення рівня співзалежності та методика Н. Холла) виявив важливі аспекти, що впливають на динаміку взаємин у сім'ях та рівень агресивності.

Методика А. Басса та А. Дарки

Методика А. Басса та А. Дарки (адаптація А.К. Осницького) показала, що агресивність у сім'ях може мати різні форми, такі як фізична агресія, вербальна агресія, опосередкована агресія, негативізм, роздратування, підозрілість, образа та відчуття провини. Високі показники вербальної та опосередкованої агресії свідчать про значну емоційну напругу, що може призводити до частих конфліктів. Фізична агресія, хоча й рідко зустрічається, потребує особливої уваги для запобігання фізичному насильству.

Методика А. Ассінгера

Методика А. Ассінгера для оцінювання агресивності у стосунках виявила, що здатність до примирення, емоційна стійкість та конструктивні реакції на критику є ключовими факторами, що знижують рівень агресії. Натомість прагнення до контролю та неспроможність керувати емоціями збільшують ймовірність агресивних реакцій у сімейних взаєминах.

Опитувальник на визначення рівня співзалежності

Дослідження за допомогою опитувальника на визначення рівня співзалежності показало, що співзалежність у взаєминах може значно впливати на агресивність. Труднощі у вираженні почуттів, страх перед реакцією інших та прагнення до досконалості часто призводять до

накопичення внутрішньої напруги, яка виявляється через агресивну поведінку.

Методика Н. Холла

Методика Н. Холла для оцінки емоційного інтелекту підкреслила важливість емоційної обізнаності, управління своїми емоціями, самомотивації, емпатії та здатності розпізнавати емоції інших людей. Високий рівень емоційного інтелекту сприяє зниженню конфліктів та агресії, дозволяючи членам сім'ї ефективно взаємодіяти та підтримувати гармонійні стосунки.

Отже, усі чотири методики вказують на те, що агресивність у сімейних взаєминах є багатогранним явищем, яке може бути зумовлене як внутрішніми (емоційний стан, рівень емоційного інтелекту, особистісні характеристики), так і зовнішніми факторами (соціальна підтримка, стресові ситуації). Важливими аспектами, що знижують рівень агресії, є здатність до саморефлексії, управління своїми емоціями, емпатія та конструктивні реакції на стресові ситуації.

Для покращення сімейних взаємин необхідно розвивати емоційний інтелект, вчитися ефективно виражати та контролювати свої емоції, а також підтримувати позитивне та підтримуюче середовище у сім'ї. Робота з психологом або сімейним терапевтом може бути ефективним засобом для подолання агресивних тенденцій та зміцнення взаємоповаги та довіри між членами сім'ї.

3.2. Аналіз індивідуально-психологічних особливостей агресивного спілкування в родин

Математична обробка отриманих результатів здійснювалась за допомогою статистичного пакету SPSS – 23.0.

У роботі використовувалися методи математичної обробки інформації, а саме: нормальність розподілу за допомогою критерію Колмагорова-Смірнова, методів первинної статистичної обробки (аналіз середніх значень, частотний аналіз), r Спірмена та методів якісної інтерпретації результатів дослідження.

Задля аналізу індивідуально-психологічних особливостей агресивного спілкування в родин було проведено кореляційний аналіз за показниками, які були досліджені у ході опитування за різними методиками. Кореляційний аналіз здійснювався за допомогою програмного продукту SPSS Statistic. Вибірка була перевірена на нормальність.

Поправка Бонфероні є методом корекції результатів під час множинних перевірок гіпотез. Таким чином, аби результат кореляції вважався значущим, отримане p -значення має бути меншим за $0,05 \cdot 7 = 0,35$.

На рисунку 3.3. представлено кореляційний аналіз щодо особливостей агресії у досліджуваних сімей.

		Correlations						
		ФІЗИЧНА АГРЕСІЯ	ВЕРБАЛЬНА АГРЕСІЯ	НЕГАТИВІЗМ	РОЗДРАТУВАННЯ	ПІДОЗРІЛІСТЬ	ОБРАЗА	ВІДЧУТТЯ ПРОВІНИ
ФІЗИЧНА АГРЕСІЯ	Pearson Correlation	1	.431**	.344**	.520**	.407**	.396**	.326**
	Sig. (2-tailed)		<.001	<.001	<.001	<.001	<.001	<.001
	N	118	118	118	118	118	118	118
ВЕРБАЛЬНА АГРЕСІЯ	Pearson Correlation	.431**	1	.332**	.385**	.287**	.377**	.334**
	Sig. (2-tailed)	<.001		<.001	<.001	.002	<.001	<.001
	N	118	118	118	118	118	118	118
НЕГАТИВІЗМ	Pearson Correlation	.344**	.332**	1	.369**	.261**	.088	.294**
	Sig. (2-tailed)	<.001	<.001		<.001	.004	.343	.001
	N	118	118	118	118	118	118	118
РОЗДРАТУВАННЯ	Pearson Correlation	.520**	.385**	.369**	1	.644**	.460**	.380**
	Sig. (2-tailed)	<.001	<.001	<.001		<.001	<.001	<.001
	N	118	118	118	118	118	118	118
ПІДОЗРІЛІСТЬ	Pearson Correlation	.407**	.287**	.261**	.644**	1	.419**	.355**
	Sig. (2-tailed)	<.001	.002	.004	<.001		<.001	<.001
	N	118	118	118	118	118	118	118
ОБРАЗА	Pearson Correlation	.396**	.377**	.088	.460**	.419**	1	.293**
	Sig. (2-tailed)	<.001	<.001	.343	<.001	<.001		.001
	N	118	118	118	118	118	118	118
ВІДЧУТТЯ ПРОВІНИ	Pearson Correlation	.326**	.334**	.294**	.380**	.355**	.293**	1
	Sig. (2-tailed)	<.001	<.001	.001	<.001	<.001	.001	
	N	118	118	118	118	118	118	118

** Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

Рисунок 3.3. Кореляційний аналіз щодо особливостей агресії у досліджуваних сімей

Агресивне спілкування у сім'ях є складним і багатогранним явищем, що включає різні форми агресії та супутні емоційні стани. Розуміння цих взаємозв'язків дозволяє глибше дослідити механізми виникнення та розвитку агресивної поведінки у сімейних стосунках. У цьому есе розглянуто результати кореляційного аналізу між фізичною агресією, вербальною агресією, негативізмом, роздратуванням, підозрілістю, образою та відчуттям провини.

Аналіз кореляцій

Фізична агресія: Фізична агресія часто супроводжується іншими формами агресивної поведінки. Кореляція з вербальною агресією ($r=0.431$) вказує на те, що люди, схильні до фізичної агресії, також можуть виявляти вербальну агресію. Ця помірною позитивна кореляція свідчить про те, що агресивні особистості можуть проявляти свою агресію як фізично, так і вербально.

Крім того, фізична агресія має слабку позитивну кореляцію з негативізмом ($r=0.344$), що показує, що агресивні люди також можуть виявляти негативне ставлення. Кореляція з роздратуванням ($r=0.520$) є помірно високою, що означає, що роздратування часто супроводжує фізичну агресію. Підозрілість ($r=0.407$) і образа ($r=0.396$) також мають помірні позитивні кореляції з фізичною агресією, що підкреслює їхню взаємозалежність. Відчуття провини ($r=0.326$) також супроводжує фізичну агресію, хоча і з меншою інтенсивністю.

Вербальна агресія: Вербальна агресія, подібно до фізичної, має кореляції з іншими емоційними станами. Вона має слабку позитивну кореляцію з негативізмом ($r=0.332$), що показує схильність агресивних людей до негативного ставлення. Роздратування ($r=0.385$), підозрілість ($r=0.287$), образа ($r=0.377$) та відчуття провини ($r=0.334$) також мають позитивні

кореляції з вербальною агресією. Це свідчить про те, що вербально агресивні особи можуть виявляти ці емоційні стани одночасно.

Негативізм: Негативізм супроводжується роздратуванням ($r=0.369$) та підозрілістю ($r=0.261$), хоча і з меншою інтенсивністю. Цікаво, що негативізм має незначну кореляцію з образою ($r=0.088$), що показує, що ці емоції не завжди пов'язані. Відчуття провини ($r=0.294$) має слабку позитивну кореляцію з негативізмом, що свідчить про певну взаємозалежність між цими емоціями.

Роздратування: Роздратування має високу позитивну кореляцію з підозрілістю ($r=0.644$), що вказує на те, що роздратовані люди часто бувають підозрілими. Також роздратування має помірну позитивну кореляцію з образою ($r=0.460$) та відчуттям провини ($r=0.380$), що показує взаємозв'язок між цими емоційними станами.

Підозрілість: Підозрілість пов'язана з образою ($r=0.419$) та відчуттям провини ($r=0.355$). Це підкреслює, що підозрілі люди часто відчують образу та провину, що може впливати на їхню агресивну поведінку.

Образа: Образа має слабку позитивну кореляцію з відчуттям провини ($r=0.293$), що свідчить про певний взаємозв'язок між цими емоціями.

Висновок

Результати кореляційного аналізу показують, що агресивне спілкування у сім'ях є комплексним явищем, яке охоплює взаємодію різних форм агресії та супутніх емоційних станів. Основні висновки включають:

Взаємозв'язок між фізичною та вербальною агресією: Люди, схильні до фізичної агресії, часто виявляють і вербальну агресію, що вказує на їх взаємозалежність.

Роздратування як ключовий фактор: Роздратування має високу кореляцію з багатьма видами агресії, особливо з підозрілістю, що підкреслює його важливість у розумінні агресивного спілкування.

Підозрілість і образа: Підозрілість і почуття образи відіграють значну роль у формуванні агресивної поведінки. Вони мають помітні кореляції з

іншими видами агресії та емоційними станами, що вказує на їх вплив на агресивне спілкування.

Почуття провини: Почуття провини є важливим чинником, що супроводжує агресивну поведінку, хоча його кореляції з іншими видами агресії є слабкішими.

Заключні думки

Аналіз кореляційних зв'язків між різними видами агресії та супутніми емоційними станами показує, що агресивне спілкування у сім'ях є багатогранним явищем, яке потребує комплексного підходу для його розуміння та управління. Зменшення рівня роздратування та підозрливості, а також робота з почуттям провини можуть сприяти зниженню рівня агресії у сімейних стосунках, що сприятиме покращенню психологічного клімату та благополуччя членів сім'ї.

На рисунку 3.4 представлено кореляційний аналіз за іншими показниками, які характеризують особистісні риси сімей. Поправка Бонфероні: результат кореляції буде значущим, коли отримане р-значення має бути меншим за $0,05 \cdot 6 = 0,3$.

		Correlations					
		Співзалежність	Агресивність у стосунках	Емоційна обізнаність	Управління своїми емоціями	Самомотивація	Емпатія
Співзалежність	Pearson Correlation	1	-.375**	-.095	-.137	-.042	-.254**
	Sig. (2-tailed)		<.001	.307	.140	.650	.005
	N	118	118	118	118	118	118
Агресивність у стосунках	Pearson Correlation	-.375**	1	.217*	.217*	.272**	.243**
	Sig. (2-tailed)	<.001		.018	.018	.003	.008
	N	118	118	118	118	118	118
Емоційна обізнаність	Pearson Correlation	-.095	.217*	1	.560**	.642**	.552**
	Sig. (2-tailed)	.307	.018		<.001	<.001	<.001
	N	118	118	118	118	118	118
Управління своїми емоціями	Pearson Correlation	-.137	.217*	.560**	1	.557**	.648**
	Sig. (2-tailed)	.140	.018	<.001		<.001	<.001
	N	118	118	118	118	118	118
Самомотивація	Pearson Correlation	-.042	.272**	.642**	.557**	1	.461**
	Sig. (2-tailed)	.650	.003	<.001	<.001		<.001
	N	118	118	118	118	118	118
Емпатія	Pearson Correlation	-.254**	.243**	.552**	.648**	.461**	1
	Sig. (2-tailed)	.005	.008	<.001	<.001	<.001	
	N	118	118	118	118	118	118

Рисунок 3.4 Кореляційний аналіз

Агресивне спілкування у сім'ях є важливою соціальною проблемою, яка впливає на благополуччя членів сім'ї та суспільства в цілому. Розуміння

психологічних факторів, які сприяють агресивному спілкуванню, допоможе розробити ефективні стратегії для попередження та вирішення конфліктів.

Аналіз кореляцій

Співзалежність

Кореляція з агресивністю у стосунках: $r = -0.375$, що вказує на помірну негативну кореляцію. Це свідчить про те, що люди, які проявляють співзалежність, менше схильні до агресивної поведінки у стосунках.

Кореляція з емпатією: $r = -0.254$, що вказує на слабку негативну кореляцію. Це означає, що співзалежні люди мають менший рівень емпатії.

Агресивність у стосунках

Кореляція з емоційною обізнаністю: $r = 0.217$, що вказує на слабку позитивну кореляцію. Люди, схильні до агресії, мають певний рівень емоційної обізнаності.

Кореляція з управлінням своїми емоціями: $r = 0.217$, що вказує на слабку позитивну кореляцію. Агресивні люди можуть частково контролювати свої емоції.

Кореляція з самомотивацією: $r = 0.272$, що вказує на слабку позитивну кореляцію. Агресивність у стосунках супроводжується певним рівнем самомотивації.

Кореляція з емпатією: $r = 0.243$, що вказує на слабку позитивну кореляцію. Агресивні люди можуть відчувати емпатію.

Емоційна обізнаність

Кореляція з управлінням своїми емоціями: $r = 0.560$, що вказує на високу позитивну кореляцію. Люди з високим рівнем емоційної обізнаності добре управляють своїми емоціями.

Кореляція з самомотивацією: $r = 0.642$, що вказує на високу позитивну кореляцію. Емоційна обізнаність пов'язана з високою самомотивацією.

Кореляція з емпатією: $r = 0.552$, що вказує на високу позитивну кореляцію. Емоційно обізнані люди мають високий рівень емпатії.

Управління своїми емоціями

Кореляція з самомотивацією: $r = 0.557$, що вказує на високу позитивну кореляцію. Управління емоціями пов'язане з високою самомотивацією.

Кореляція з емпатією: $r = 0.648$, що вказує на високу позитивну кореляцію. Люди, які добре управляють своїми емоціями, схильні до емпатії.

Самомотивація

Кореляція з емпатією: $r = 0.461$, що вказує на помірну позитивну кореляцію. Високий рівень самомотивації супроводжується високим рівнем емпатії.

Результати кореляційного аналізу дозволяють зробити кілька важливих висновків про особливості агресивного спілкування у сім'ях:

Негативний вплив співзалежності на агресивність

Співзалежність виявляє негативний вплив на агресивність у стосунках, що може бути наслідком потреби у підтримці гармонійних стосунків і уникненні конфліктів.

Роль емоційної обізнаності

Емоційна обізнаність відіграє важливу роль у запобіганні агресивній поведінці. Люди, які усвідомлюють свої емоції, краще управляють ними, що допомагає зменшити агресивні прояви.

Значення емпатії

Емпатія, хоча й має слабкі кореляції з агресивністю, все ж таки є важливим фактором для попередження конфліктів. Люди з високим рівнем емпатії краще розуміють емоційний стан інших, що допомагає уникнути агресивних дій.

Важливість самомотивації

Самомотивація корелює з агресивністю та емоційною обізнаністю, що вказує на її значення для контролю поведінки. Високий рівень самомотивації допомагає зменшити агресивні прояви через кращий контроль над емоціями.

Аналіз кореляційних зв'язків між різними психологічними характеристиками показує, що агресивне спілкування у сім'ях є багатогранним явищем, яке залежить від ряду внутрішніх факторів, таких як

емоційна обізнаність, управління емоціями, самомотивація та емпатія. Розуміння цих зв'язків дозволяє розробити ефективні методики для попередження та мінімізації агресивних конфліктів у сімейному середовищі, що сприятиме покращенню психологічного клімату та благополуччя всіх членів сім'ї.

Аналіз кореляцій свідчить про те, що агресивна поведінка у сім'ях є комплексним явищем, що включає фізичну та вербальну агресію, негативізм, роздратування та інші негативні емоції. Високі позитивні кореляції між різними формами агресії та такими характеристиками, як підозрілість, образа та відчуття провини, підкреслюють складність агресивних взаємодій у сім'ях. Ці взаємозв'язки вказують на необхідність всебічного підходу до розуміння та корекції агресивної поведінки, включаючи роботу з емоційним інтелектом, управлінням емоціями та розвитком емпатії.

3.3. Рекомендації з уникнення агресивного спілкування в родинях

Сім'я — це основа суспільства, місце, де кожен із нас має відчувати себе безпечно та затишно. Проте, сучасний ритм життя, зовнішні стреси та різні життєві обставини можуть спричинити напруження в родинних стосунках. Агресивне спілкування часто стає реакцією на ці напруження, породжуючи ще більше конфліктів і віддалення між членами сім'ї.

Це особливо актуально, коли сім'ї стикаються з непростими викликами, які потребують спільних рішень та взаємопідтримки. На жаль, агресивні взаємодії не лише руйнують довіру і теплоту у стосунках, але й можуть мати довготривалі негативні наслідки для емоційного та психологічного здоров'я всіх членів родини, зокрема дітей.

Уникнення агресивного спілкування в родині вимагає зусиль від усіх її членів та розуміння важливості здорових, позитивних форм комунікації.

Таблиця 3.5, представлена нижче, включає цінні рекомендації та стратегії, спрямовані на запобігання агресивному спілкуванню в родинях. Це

важлива частина нашої здатності підтримувати здорові, відкриті та підтримуючі стосунки всередині родини. Основний акцент таблиці зроблено на важливості активного слухання, емпатії, коректного висловлювання власних почуттів та потреб, встановлення чітких кордонів у спілкуванні, важливості перерв у розмовах для зниження напруження, а також зосередження на спільних рішеннях і позитивному підкріпленні.

Кожен розділ таблиці містить конкретні рекомендації та приклади, які допоможуть кожному члену сім'ї краще розуміти інших, виражати свої думки і почуття здоровим способом та спільно працювати над вирішенням конфліктів. Ця таблиця може бути використана як практичний інструмент для покращення комунікації всередині сімей, зміцнення взаєморозуміння та збереження гармонії.

Таблиця 3.5

Рекомендації з уникнення агресивного спілкування в родині

Стратегія	Рекомендації	Приклади
Активне слухання	Зосередьтесь на тому, щоб зрозуміти, не перебиваючи, і відображати почуте.	"Я чую, що ти кажеш, і розумію, чому ти можеш так відчувати."
Емпатія	Спробуйте відчувати емоції іншої людини та підтвердіть їх.	"Мені сумно бачити, як ти засмучений/засмучена цим."
Я-висловлювання	Висловлюйте свої почуття і потреби без звинувачень.	"Я відчуваюсь занепокоєним, коли ми говоримо підвищеним тоном."
Встановлення кордонів	Визначте, що прийнятно у спілкуванні, а що ні.	"Я не можу продовжувати розмову, коли ми кричимо один на одного."
Тайм-аут	Візьміть перерву, якщо відчуваєте зростання напруження.	"Давай зупинимось на 10 хвилин, перш ніж продовжити цю тему."
Зосередження на рішеннях	Обговорюйте способи вирішення проблеми, а не особистості.	"Як ми можемо вирішити це питання разом?"
Позитивне підкріплення	Відзначаєте позитивне спілкування і підтримуйте позитивні зміни.	"Я ціную, що ти висловив свої думки спокійно."

Активне слухання в контексті уникнення агресивного спілкування в родині підкреслює значущість цієї техніки для покращення міжособистісних відносин. Активне слухання не просто означає слухати те, що кажуть інші, але й зосереджуватися на розумінні повідомлень за словами,

не перебиваючи і не складаючи відповідь у своїй голові поки інша особа ще говорить. Це включає в себе уважність до вербальних та невербальних сигналів, що дозволяє зрозуміти не тільки зміст того, що говориться, але й емоції, які це супроводжують.

Зосередження на активному слуханні допомагає збудувати довіру та повагу у родині, оскільки кожен член почувається почутим і зрозумілим. Коли люди відчують, що їхні почуття і думки мають значення, вони стають більш відкритими до співпраці та менш схильними до вибухів гніву або образ.

Рекомендація активного слухання з прикладом "Я чую, що ти кажеш, і розумію, чому ти можеш так відчувати" ілюструє, як можна висловлювати емпатію і підтверджувати сприйняття іншої особи. Це не лише демонструє важливість висловлених думок іншої сторони, але й сприяє зниженню напруження та відкриттю шляху до більш конструктивної та взаємо підтримуючої розмови.

У підсумку, активне слухання є критично важливим інструментом для будь-якої родини, що прагне зменшити агресивні взаємодії і покращити загальне спілкування. Ця стратегія надає кожному члену сім'ї можливість бути почутим, що є основою для розуміння, співчуття і гармонії у родинних стосунках.

Емпатія в контексті уникнення агресивного спілкування в родині акцентує на важливості розвитку та застосування емпатійних здібностей у міжособистісних взаємодіях. Емпатія — це здатність відчувати та розуміти емоції інших людей, ставитись до їх переживань з увагою та чуйністю. Це не просто співпереживання; це активне визнання та підтвердження почуттів іншої особи, що має фундаментальне значення для здорових сімейних стосунків.

Застосування емпатії у спілкуванні може значно знизити рівень агресії та конфліктності, оскільки члени сім'ї відчують, що їхні емоції визнаються і враховуються. Коли людина чує фрази на кшталт "Мені сумно бачити, як ти

засмучений/засмучена цим", вона розуміє, що її внутрішній стан не лише помічений, але й має значення для інших. Це створює атмосферу довіри та взаємоповаги, де кожен член сім'ї відчуває себе цінним і зрозумілим.

Емпатія також сприяє зменшенню оборонної реакції та агресивних відповідей у конфліктних ситуаціях, оскільки співпереживання змушує людей замислитися перед відповіддю і вибирати більш м'яку та обдуману реакцію. Таким чином, емпатія не просто покращує моментальне спілкування, але й сприяє довгостроковій згуртованості та розумінню всередині сім'ї.

У підсумку, емпатія є критично важливою стратегією для будь-якої родини, що прагне побудувати гармонійні та здорові відносини. Через визнання та підтвердження почуттів інших, кожен член сім'ї може почуватись важливим, любленим і зрозумілим, що є надзвичайно важливим для уникнення агресії та вирішення конфліктів у позитивний спосіб.

"Я-висловлювання" у контексті уникнення агресивного спілкування в родині підкреслює важливість відвертості та самовираження у спосіб, що не провокує конфлікти. "Я-висловлювання" — це комунікаційна техніка, що дозволяє людині ділитися своїми думками, почуттями, і сприйняттям ситуації, замість того, щоб робити звинувачення або критикувати інших. Цей підхід зменшує ймовірність оборонної реакції з боку співрозмовника, оскільки він не сприймається як загроза чи атака.

Стратегія "Я-висловлювання" включає в себе формулювання власних відчуттів і потреб таким чином, що підкреслює особисту переживання та відокремлює їх від дій або намірів інших. Наприклад, висловлюючи свої почуття за допомогою фрази "Я відчуваюсь занепокоєним, коли ми говоримо підвищеним тоном", особа демонструє, що її емоції викликані конкретною поведінкою, без того щоб звинувачувати співрозмовника в намірах чи характері.

Ця стратегія сприяє конструктивній і чесній комунікації, допомагаючи членам сім'ї висловлювати свої потреби та почуття без ескалації напруги або

конфлікту. Вона також допомагає кожному учаснику спілкування краще зрозуміти емоційні стани інших, що є важливим для зміцнення взаєморозуміння та емпатії у родині.

Використання "Я-висловлювань" не тільки знижує ризик виникнення агресії, але й сприяє здоровій атмосфері в родині, де кожен може відчувати себе чути і поважаним. В результаті, такий підхід покращує комунікацію, підтримує позитивні відносини та сприяє здоровому емоційному клімату в родині.

"Встановлення кордонів" у контексті уникнення агресивного спілкування в родині наголошує на значущості чіткого визначення та дотримання особистих і спільних меж у міжособистісних взаємодіях. Встановлення кордонів — це ключовий аспект здорових відносин, який допомагає учасникам комунікації відчувати себе безпечно, поважано та взаємопідтримувано.

Рекомендації щодо встановлення кордонів включають не лише визначення того, що є прийнятним у спілкуванні, але й активне спілкування цих кордонів іншим. Наприклад, висловлення "Я не можу продовжувати розмову, коли ми кричимо один на одного" чітко показує, що підвищений тон не є прийнятним і що спілкування повинно відбуватися в спокійній манері для продовження ефективного діалогу.

Ця стратегія сприяє взаєморозумінню та зменшенню конфліктності, оскільки кожна сторона знає чіткі рамки, в яких відбувається спілкування. Вона також допомагає уникнути ситуацій, які можуть викликати агресію або нерозуміння, забезпечуючи основу для відкритої та чесної розмови. Крім того, встановлення кордонів дозволяє кожному члену сім'ї відчувати себе важливим і захищеним, оскільки його особистісні потреби враховуються і визнаються.

У підсумку, встановлення кордонів є вирішальним для підтримання гармонії та стабільності у сімейних відносинах. Ця стратегія не тільки запобігає агресивному спілкуванню, але й сприяє культурі поваги та

взаєморозуміння, яка є фундаментальною для здорових і тривалих сімейних відносин.

Тайм-аут у контексті уникнення агресивного спілкування в родині підкреслює важливість своєчасної перерви в комунікації, коли емоційне напруження досягає високого рівня. Цей метод дозволяє учасникам діалогу заспокоїтись, переосмислити ситуацію і підійти до вирішення конфлікту з більш продуктивної позиції.

Тайм-аут є особливо ефективним, коли емоції перешкоджають раціональному мисленню і можуть спонукати до агресивної поведінки або різких висловлювань. Взяття короткої перерви допомагає уникнути ескалації конфлікту та забезпечує можливість для кожної сторони заспокоїтись та згладити напружені емоції.

Рекомендація "Давай зупинимось на 10 хвилин, перш ніж продовжити цю тему" демонструє практичний приклад використання тайм-ауту у ситуації, коли діалог стає занадто натягнутим або емоційним. Це дає змогу кожній стороні відступити, переосмислити власні аргументи та почуття, та повернутися до розмови з новою перспективою, яка може сприяти більш збалансованому та конструктивному обговоренню.

У підсумку, використання тайм-аутів є критично важливим для підтримки здорової атмосфери у сімейних стосунках. Ця стратегія допомагає забезпечити, що комунікація між членами сім'ї залишається продуктивною, навіть у моменти високого емоційного навантаження, і сприяє вирішенню конфліктів без переходу до агресії або взаємних образ.

Зосередження на рішеннях у контексті уникнення агресивного спілкування в родині акцентує на необхідності відходу від особистих звинувачень чи критики на адресу інших учасників діалогу, замість цього зосереджуючись на конструктивному пошуку вирішення проблем. Ця стратегія спрямована на розв'язання конфліктів шляхом спільної роботи над знаходженням взаємоприйнятних рішень, що можуть задовольнити потреби всіх сторін.

Центральною ідеєю зосередження на рішеннях є те, що учасники спілкування намагаються вирішити проблему, не вдаючись до особистих нападок, які можуть посилити конфлікт або викликати оборонну реакцію. Наприклад, фраза "Як ми можемо вирішити це питання разом?" запрошує до діалогу та співпраці, наголошуючи на тому, що всі сторони мають спільну ціль — знайти рішення.

Зосередження на рішеннях допомагає уникнути зацикленості на негативних аспектах конфлікту або проблеми, замість цього спрямовуючи енергію на позитивні дії та конструктивні зусилля. Це підход сприяє не тільки вирішенню актуальних питань, але й зміцнює стосунки між членами сім'ї, оскільки кожен відчуває свою участь і внесок у процес вирішення проблем.

У підсумку, зосередження на рішеннях є ефективною стратегією для підтримки здорових і гармонійних відносин у родині. Цей метод не тільки дозволяє уникнути агресивного спілкування, але й сприяє розвитку навичок спільного вирішення проблем, що є ключовими для довгострокового взаєморозуміння та підтримки між членами родини.

Позитивне підкріплення у контексті уникнення агресивного спілкування в родині підкреслює значення визнання та заохочення конструктивних та позитивних взаємодій між членами сім'ї. Ця стратегія базується на психологічному принципі, згідно з яким позитивно підкріплені поведінки мають тенденцію повторюватись, тоді як невідкріплені або покарані з часом зникають.

Позитивне підкріплення включає активне визнання та відзначення дій або висловлювань, які сприяють здоровій та підтримуючій атмосфері в родині. Прості слова подяки або визнання, як "Я ціную, що ти висловив свої думки спокійно", можуть значно вплинути на самопочуття і мотивацію індивіда до подальшого позитивного спілкування. Такі висловлювання не тільки підсилюють позитивні зміни, але й сприяють створенню більш відкритого та довірливого середовища.

Застосування позитивного підкріплення в родинних відносинах може значно знизити ймовірність конфліктів та агресивних взаємодій, оскільки кожен член сім'ї відчуває, що його зусилля і позитивні зміни в спілкуванні є поміченими і цінуваними. Це також стимулює інших членів родини адаптувати подібні способи взаємодії, враховуючи що позитивні дії мають схвалення та підтримку.

У підсумку, позитивне підкріплення є критично важливим для підтримки здорових комунікаційних практик у сім'ї. Воно не тільки зміцнює взаєморозуміння та повагу, але й створює позитивний зворотний зв'язок, що сприяє подальшому розвитку та підтримці здорових відносин між членами сім'ї.

Узагальнюючи, стратегії, які включають активне слухання, емпатію, використання Я-висловлювань, встановлення кордонів, прийняття тайм-аутів, зосередження на рішеннях, та позитивне підкріплення, демонструють, як правильно взаємодіяти, щоб уникнути конфліктів і підтримати здорові відносини.

Кожна з наведених стратегій спрямована на розв'язання специфічних аспектів спілкування, від уважного та розуміючого слухання до визначення меж і створення атмосфери співпраці та взаємоповаги. Ці методи не тільки знижують ризик виникнення агресивних взаємодій, але й сприяють формуванню більш глибокого взаєморозуміння та емоційної зв'язності між членами сім'ї.

Реалізація цих стратегій в родинних стосунках дозволяє створити безпечне та підтримуюче середовище, де кожен член родини може відчувати себе цінним, поважаним і почутим. Це, у свою чергу, сприяє позитивному розвитку особистості кожного і зміцнює сімейні зв'язки на довгі роки.

Таким чином, використання зазначених рекомендацій може допомогти перетворити потенційно конфліктні або нездорові ситуації на можливості для зростання та зміцнення сімейних стосунків, створюючи стійке

фундаментальне основу для майбутнього розвитку і благополуччя всієї родини.

Висновки до 3 розділу

Третій розділ дипломної роботи присвячений результатам емпіричного дослідження особливостей агресивного спілкування у сім'ях. Аналіз результатів дослідження дозволяє зробити кілька важливих висновків, що допоможуть глибше зрозуміти механізми агресивного спілкування та розробити ефективні стратегії для зменшення його негативного впливу на сімейні відносини.

Дослідження, проведене з використанням методики А. Басса та А. Дарки, виявило різні форми агресії, що проявляються у родинях. Серед них виділяються фізична агресія, вербальна агресія, опосередкована агресія, негативізм, роздратування, підозрілість, образа та відчуття провини. Найбільше занепокоєння викликають високі рівні фізичної та вербальної агресії, які призводять до серйозних конфліктів та погіршення психічного здоров'я учасників сімейних відносин.

Аналіз індивідуально-психологічних особливостей учасників дослідження показав, що агресивна поведінка часто корелює з такими факторами, як роздратування, підозрілість та образа. Ці емоційні стани сприяють посиленню агресивних реакцій та поглибленню конфліктів у сім'ї. Високий рівень негативізму та роздратування є суттєвими показниками агресивної поведінки, що вимагає особливої уваги до розвитку навичок емоційної регуляції та самоконтролю.

Результати дослідження свідчать про необхідність впровадження заходів, спрямованих на зниження рівня агресивності у сімейних стосунках. Основні рекомендації включають:

Розвиток емоційного інтелекту

Збільшення рівня емоційної обізнаності, здатності керувати своїми емоціями, емпатії та розпізнавання емоцій інших людей сприяє зниженню конфліктів та агресивних реакцій.

Психологічна підтримка

Надання професійної психологічної допомоги членам сім'ї, що стикаються з агресивними проявами, допомагає зменшити напруженість та покращити психічне здоров'я.

Тренінги з емоційної регуляції

Проведення спеціальних тренінгів та навчальних програм з емоційного інтелекту допомагає учасникам сімейних відносин краще розуміти та контролювати свої емоції.

Попередження стресових ситуацій

Зменшення впливу стресових чинників та створення сприятливого сімейного середовища є важливими для запобігання виникненню агресивного спілкування.

Отже, агресивне спілкування у сім'ях є багатогранним явищем, яке включає різні форми агресії та пов'язане з рядом індивідуально-психологічних особливостей. Високий рівень конфліктності, що супроводжує агресивне спілкування, створює атмосферу напруження та невпевненості, ускладнюючи взаєморозуміння та гармонію у родині. Ефективні стратегії управління агресивною поведінкою повинні включати розвиток емоційного інтелекту, психологічну підтримку та навчання навичкам емоційної регуляції.

Таким чином, комплексний підхід до розуміння та управління агресивним спілкуванням у сім'ях може сприяти створенню здорового та гармонійного середовища, що забезпечить психологічне благополуччя всіх її членів.

ВИСНОВКИ

Агресивне спілкування у сім'ях є складним і багатогранним явищем, яке вимагає детального аналізу та розуміння з точки зору психології та педагогіки. У даній кваліфікаційній роботі було розглянуто різні аспекти цієї проблеми, що дозволило отримати всебічне уявлення про її природу та механізми. Відповідно до мети та поставлених задач роботи можна зробити наступні висновки:

1. Агресивне спілкування в сім'ях включає як фізичні, так і вербальні прояви, які мають на меті завдати шкоди іншому члену сім'ї. Основні психологічні теорії, включаючи погляди З. Фрейда, К.Г. Юнга, А. Бандури та інших, підкреслюють важливість біологічних і соціальних факторів у формуванні агресивної поведінки. Вивчення цих теорій дозволяє краще зрозуміти внутрішні та зовнішні детермінанти агресії.

Розвиток агресивного спілкування у сім'ях залежить від багатьох факторів, включаючи психологічні характеристики членів родини, стиль виховання, сімейний мікроклімат та зовнішні впливи, такі як ЗМІ та Інтернет. Психолого-педагогічні особливості розвитку агресивного спілкування включають несприятливий сімейний мікроклімат, неправильні моделі поведінки, відсутність навичок емоційної регуляції та невирішені психологічні проблеми.

Агресивне спілкування часто проявляється у вербальній та невербальній формі, включаючи напади, загрози, підтискання та маніпуляції. Ці прояви можуть мати серйозні наслідки для психічного здоров'я та емоційного стану всіх членів сім'ї. Особливої уваги потребує вплив агресивного спілкування на дітей, які можуть переймати агресивні моделі поведінки та страждати від психологічних травм.

Агресивне спілкування в родині часто пов'язане з індивідуальними психологічними особливостями, такими як низька самооцінка, тривожність, депресія та емоційна нестабільність. Ці фактори впливають на здатність

членів сім'ї контролювати свої емоції та конструктивно вирішувати конфлікти. Важливо також враховувати роль особистісних ресурсів, таких як емпатія, самоконтроль та навички спілкування, у формуванні агресивної поведінки. Адже різні типи особистості в родині мають свої власні особистісні чинники, що сприяють агресії в спілкуванні.

Розкрито психолого-педагогічні особливості розвитку агресивного спілкування в родині. Необхідно розвивати позитивний сімейний мікроклімат, сприяти формуванню адекватних моделей поведінки та емоційної регуляції, а також активно працювати над зменшенням негативного впливу ЗМІ та Інтернету на дітей.

2. Агресія є складним і багатограним явищем, яке має значний вплив на взаємовідносини у сім'ї. Визначення рівня агресивності та її різних форм є важливим кроком для розуміння та подальшого коригування поведінки членів сім'ї. Методика діагностики показників та форм агресії А. Басса та А. Дарки (адаптація А.К. Осницького) дозволила виділити низький, середній, високий рівень фізичної агресії, вербальної агресії, негативізму, роздратування, підозрілість, образа, відчуття провини.

Кореляційний аналіз, проведений у даній кваліфікаційній роботі, виявив важливі взаємозв'язки між різними аспектами агресивного спілкування у сім'ях та індивідуально-психологічними характеристиками членів родини. Аналіз дозволив визначити ступінь та напрямок впливу певних факторів на рівень агресії у сімейних взаєминах.

Співзалежність може проявлятися через надмірну емоційну залежність від інших, що часто призводить до конфліктів і агресивного спілкування. У даному дослідженні ми використовували опитувальник «Наскільки ви співзалежні?», щоб оцінити рівень співзалежності учасників і його вплив на їх поведінку у сімейних взаєминах. Більшість учасників демонструють високий рівень співзалежності.

Агресивність у стосунках може мати різні форми та причини, і її розуміння є важливим кроком до покращення сімейних взаємин. Методика

А. Ассінгера для оцінювання агресивності у стосунках дозволяє виявити рівень агресивності у стосунках. У більшості сімей споглядається середній рівень, що вказує на більш низьку агресію у сім'ї.

Емоційний інтелект (EQ) відіграє важливу роль у взаємовідносинах, впливаючи на те, як люди виражають та управляють своїми емоціями, а також як вони сприймають і реагують на емоції інших. Методика Н. Холла дозволяє оцінити різні аспекти емоційного інтелекту, такі як емоційна обізнаність, управління емоціями, самомотивація, емпатія та розпізнавання емоцій інших людей. Респонденти за шкалами: емоційна обізнаність, управління своїми емоціями, самомотивація, емпатія, розпізнавання емоцій інших людей, інтегральний емоційний інтелект, агресивність у стосунках демонструють середні значення.

3. Кореляційний аналіз здійснювався за допомогою програмного продукту SPSS Statistic. Вибірка була перевірена на нормальність. Використовувалась поправка Бонфероні.

Значний обернений кореляційний зв'язок між співзалежністю та з агресивністю у стосунках. Це свідчить про те, що люди, які проявляють співзалежність, менше схильні до агресивної поведінки у стосунках.

Емпатія помірно негативно корелює зі співзалежністю. Це означає, що співзалежні люди мають менший рівень емпатії.

Агресивність у стосунках має слабкі позитивні кореляції з емоційною обізнаністю, тобто люди, схильні до агресії, мають певний рівень емоційної обізнаності; з управлінням своїми емоціями, що вказує на те, що агресивні люди можуть частково контролювати свої емоції; з самомотивацією, що вказує на те, що агресивність у стосунках супроводжується певним рівнем самомотивації; з емпатією, що вказує на те, що агресивні люди можуть відчувати емпатію.

4. Було розроблено рекомендації з уникнення агресивного спілкування в родині

Для запобігання агресивному спілкуванню у сім'ях рекомендується застосовувати наступні стратегії:

- Розвиток навичок емоційної регуляції та конструктивного спілкування у всіх членів родини.
- Впровадження програм психологічної підтримки та консультування для сімей, що стикаються з проблемами агресивного спілкування.
- Підвищення обізнаності про негативний вплив агресії та навчання методам ненасильницького вирішення конфліктів.
- Обмеження негативного впливу ЗМІ та Інтернету на дітей та підлітків.
- Створення сприятливого сімейного мікроклімату, який сприяє взаємній підтримці та розумінню.

Дослідження агресивного спілкування у сім'ях має важливе значення для розуміння механізмів цього явища та розробки ефективних стратегій його подолання. Виявлені особливості та взаємозв'язки індивідуально-психологічних факторів дозволяють розробити цільові програми психологічної підтримки та інтервенції, спрямовані на зниження рівня агресії у сімейних відносинах та покращення психологічного благополуччя всіх членів родини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Антонюк І. В. Агресивність у сучасній українській родині: соціальні та психологічні аспекти. *Наукові праці: Серія Психологія*, 2022, с. 45-56.
2. Бабенко С. М. Сімейні конфлікти та агресія: методи попередження та вирішення. *Психологія і суспільство*, 2021, с. 67-78.
3. Баришполець О. В. Вплив соціально-економічного стану сім'ї на рівень агресії у дітей. *Науковий вісник Херсонського державного університету: Серія Психологія*, 2023, с. 89-101.
4. Білоус Л. В. Особливості агресивної поведінки у сім'ях з різним соціальним статусом. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка*, 2021, с. 34-47.
5. Васильєва О. П. Агресія у сімейному спілкуванні: гендерний аспект. *Український журнал медико-психологічних досліджень*, 2020, с. 55-67.
6. Вільна Т. Г. Психологічні механізми агресивного спілкування у сім'ї. *Психологічний журнал*, 2022, с. 120-134.
7. Гальченко М. К. Вплив конфліктів на рівень агресивності у сім'ях. *Науковий вісник Дніпровського університету: Серія Психологія*, 2020, с. 98-112.
8. Горобець Н. В. Методи корекції агресивної поведінки у сім'ях. *Психологія та соціальна робота*, 2021, с. 45-57.
9. Грищенко Л. П. Психологічні особливості агресивного спілкування між подружжям. *Наукові записки Національного університету "Острозька академія"*, 2023, с. 103-116.
10. Журавель О. І. Агресія у сімейних відносинах: соціально-психологічні детермінанти. *Актуальні проблеми психології*, 2021, с. 78-89.
11. Збірник практичних матеріалів.
<https://www.osce.org/files/f/documents/4/7/471051.pdf> (дата звернення 15.04.2024)

- 12.Зубко І. В. Особливості конфліктної взаємодії у сучасних українських сім'ях. *Наукові праці Національного університету "Києво-Могилянська академія"*, 2022, с. 99-111.
- 13.Іванова О. М. Дослідження агресивного спілкування у різних типах сімей. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*, 2020, с. 77-91.
- 14.Калініченко О. В. Агресивне спілкування як фактор дезінтеграції сім'ї. *Психологія і педагогіка*, 2022, с. 65-78.
- 15.Карась М. А. Соціально-психологічні чинники агресії у сімейних стосунках. *Український психологічний журнал*, 2021, с. 88-99.
- 16.Карпенко Н. С. Моделі агресивного спілкування у сім'ї: психологічний аналіз. *Наукові праці Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*, 2023, с. 34-46.
- 17.Ковальчук А. В. Агресивність як прояв кризи у сімейних стосунках. *Науковий вісник Одеського національного університету: Серія Психологія*, 2020, с. 89-101.
- 18.Корнієнко С. П. Психологічні засоби подолання агресії у сім'ях. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка: Серія Психологія*, 2021, с. 45-59.
- 19.Кравченко Ю. М. Особливості агресивної комунікації у молодих сім'ях. *Психологічний часопис*, 2022, с. 120-134.
- 20.Левченко В. І. Діагностика та корекція агресивної поведінки у сімейних конфліктах. *Науковий вісник Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя*, 2023, с. 67-79.
- 21.Лисенко О. П. Агресія у сімейному спілкуванні: соціокультурний контекст. *Український соціологічний журнал*, 2020, с. 55-69.
- 22.Мартинюк Т. С. Психологічні особливості агресивної поведінки у сім'ях з дітьми. *Вісник Донецького національного університету: Серія Психологія*, 2021, с. 88-101.

23. Мельниченко Н. Г. Агресія та її вплив на сімейні відносини. *Психологічна культура та соціалізація особистості*, 2022, с. 76-89.
24. Мірошниченко С. К. Особливості прояву агресії у сім'ях з низьким рівнем комунікативної культури. *Вісник Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького*, 2023, с. 34-47.
25. Мороз І. І. Соціально-психологічні фактори агресивного спілкування у сім'ях. *Психологічні дослідження*, 2020, с. 78-91.
26. Нікітюк В. С. Психологічний аналіз конфліктів у сучасній сім'ї. *Науковий вісник Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника*, 2021, с. 45-59.
27. Осадчук Р. А. Агресивність у сім'ї: психологічні механізми та методи корекції. *Український журнал психології та педагогіки*, 2022, с. 65-78.
28. Павленко О. М. Роль емоційної регуляції у попередженні агресії у сімейних стосунках. *Вісник Тернопільського національного педагогічного університету*, 2023, с. 55-67.
29. Петров Л. Д. Особливості агресивної взаємодії у сім'ях з дітьми підліткового віку. *Науковий вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*, 2020, с. 34-46.
30. Півень Т. Ю. Агресія та її вплив на сімейні відносини у сучасному суспільстві. *Соціальна психологія*, 2021, с. 55-69.
31. Романенко В. М. Психологічні особливості агресії у сім'ях з різними типами виховання. *Вісник Київського національного університету культури і мистецтв*, 2022, с. 34-47.
32. Соловей М. П. Соціальні та психологічні чинники агресивної поведінки у сім'ї. *Український психологічний огляд*, 2023, с. 88-101.
33. Таран Н. В. Психологічні методи попередження агресії у сім'ях. *Наукові записки Національного університету "Києво-Могилянська академія"*, 2020, с. 78-89.
34. Шевченко О. І. Агресія у сімейному житті: психологічний аспект. *Психологія і суспільство*, 2021, с. 45-59.

ДОДАТКИ

Додаток А

Опитувальник дослідження за методиками вивчення схильності особистості до агресивної поведінки А. Басса та А. Даркі, опитувальник «наскільки ви СпівЗалежні?», тест А. Ассінгера для оцінювання агресивності у стосунках та тест емоціонного інтелекту EQ Н. Холла. URL:

<https://forms.gle/AC7TsUUyMxoPkSgr7>

Заголовок раздела (необязательно)

Пропонуємо оцінити кілька тверджень. Прочитавши твердження, позначте Вашу думку: "так, згоден", або "ні, не згоден". Ваші відповіді не будуть розцінюватися як хороші чи погані, тому просимо проявити відвертість. Над твердженнями не слід довго роздумувати. Достовірні відповіді ті, які першими спали на думку

Часом я не можу впоратися з бажанням заподіяти шкоду іншим *

- Так, згоден
- Ні, не згоден

Іноді пліткую про людей, яких не люблю *

- Так, згоден
- Ні, не згоден

Я легко дратуюся, але швидко заспокоююся *

- Так, згоден
- Ні, не згоден

Якщо мене не попросять по-хорошому, я не виконаю *

- Так, згоден
- Ні, не згоден

Я не завжди отримую те, що мені належить *

- Так, згоден
- Ні, не згоден

Я знаю, що люди говорять про мене за моєю спиною *

- Так, згоден
- Ні, не згоден

Якщо я не схвалюю поведінку друзів, я даю їм це відчутти *

- Так, згоден
- Ні, не згоден

Коли мені траплялося обдурити кого-небудь, я відчував болісні докори сумління *

- Так, згоден
- Ні, не згоден

Мені здається, що я не здатний вдарити людину *

- Так, згоден
- Ні, не згоден

Я ніколи не дратуюся настільки, щоб кидатися предметами *

- Так, згоден
- Ні, не згоден

Я завжди поблажливий до чужих недолі *

- Так, згоден
- Ні, не згоден

Якщо мені не подобається встановлене правило, мені хочеться порушити його *

- Так, згоден
- Ні, не згоден

Інші вміють майже завжди користуватися сприятливими обставинами *

- Так, згоден
- Ні, не згоден

Я тримаюся насторожено з людьми, які ставляться до мене дещо більш дружньо, ніж я очікував *

- Так, згоден
- Ні, не згоден

Я часто буваю незгодний із людьми *

- Так, згоден
- Ні, не згоден

Іноді мені на думку спадають думки, яких я соромлюся *

- Так, згоден
- Ні, не згоден

Якщо хто-небудь першим вдарить мене, я не відповім йому *

- Так, згоден
- Ні, не згоден

Коли я дратуюся, я грюкаю дверима *

- Так, згоден
- Ні, не згоден

Я набагато дратівливіший, ніж здається *

- Так, згоден
- Ні, не згоден

Якщо хтось уявляє себе начальником, я завжди чиню йому наперекір *

- Так, згоден
- Ні, не згоден

Мене трохи засмучує моя доля *

- Так, згоден
- Ні, не згоден

Я думаю, що багато людей не люблять мене *

- Так, згоден
- Ні, не згоден

Я не можу втриматися від суперечки, якщо люди не згодні зі мною *

- Так, згоден
- Ні, не згоден

Люди, які ухиляються від роботи, повинні відчувати почуття провини *

- Так, згоден
- Ні, не згоден

Той, хто ображає мене і мою сім'ю, запрошується на бійку *

- Так, згоден
- Ні, не згоден

Я не здатний на грубі жарти *

- Так, згоден
- Ні, не згоден

Мене охоплює лютя, коли наді мною насміхаються *

- Так, згоден
- Ні, не згоден

Коли люди вдають із себе начальників, я роблю все, щоб вони не зазнавалися *

Так, згоден

Ні, не згоден

Майже щотижня я бачу когось, хто мені не подобається *

Так, згоден

Ні, не згоден

Досить багато людей заздрять мені *

Так, згоден

Ні, не згоден

Я вимагаю, щоб люди поважали мене *

Так, згоден

Ні, не згоден

Мене пригнічує те, що я мало роблю для своїх батьків *

- Так, згоден
- Ні, не згоден

Люди, які постійно мучать вас, варті того, щоб їх "клацнули по носі" *

- Так, згоден
- Ні, не згоден

Я ніколи не буваю похмурий від злості *

- Так, згоден
- Ні, не згоден

Якщо до мене ставляться гірше, ніж я на те заслуговую, я не засмучуюся *

- Так, згоден
- Ні, не згоден

Якщо хтось виводить мене з себе, я не звертаю уваги *

- Так, згоден
- Ні, не згоден

Іноді мені здається, що наді мною сміються *

- Так, згоден
- Ні, не згоден

Навіть якщо я злюся, я не вдаюся до "сильних" виразів *

- Так, згоден
- Ні, не згоден

Я рідко даю здачі, навіть якщо хто-небудь вдарить мене *

- Так, згоден
- Ні, не згоден

Іноді люди дратують мене однією своєю присутністю *

- Так, згоден
- Ні, не згоден

Немає людей, яких би я по-справжньому ненавидів *

- Так, згоден
- Ні, не згоден

Мій принцип: "Ніколи не довіряти "чужинцям" *

- Так, згоден
- Ні, не згоден

Якщо хто-небудь дратує мене, я готовий сказати, що я про нього думаю *

- Так, згоден
- Ні, не згоден

Якщо я розлючуся, я можу вдарити кого-небудь *

- Так, згоден
- Ні, не згоден

З дитинства я ніколи не виявляв спалахів гніву *

- Так, згоден
- Ні, не згоден

Я часто почуваюся як порохова бочка, готова вибухнути *

- Так, згоден
- Ні, не згоден

Якби всі знали, що я відчуваю, мене б вважали людиною, з якою нелегко працювати *

- Так, згоден
- Ні, не згоден

Я завжди думаю про те, які таємні причини змушують людей робити що-небудь приємне для мене *

- Так, згоден
- Ні, не згоден

Коли на мене кричать, я починаю кричати у відповідь *

- Так, згоден
- Ні, не згоден

Невдачі засмучують мене *

- Так, згоден
- Ні, не згоден

Я б'юся не рідше і не частіше, ніж інші *

- Так, згоден
- Ні, не згоден

Я можу пригадати випадки, коли я був настільки злий, що хапав річ, яка потрапила мені під руку, і ламав її *

- Так, згоден
- Ні, не згоден

Іноді я відчуваю, що готовий першим почати бійку *

- Так, згоден
- Ні, не згоден

Іноді я відчуваю, що життя чинить зі мною несправедливо *

- Так, згоден
- Ні, не згоден

Раніше я думав, що більшість людей говорить правду, але тепер я в це не вірю *

- Так, згоден
- Ні, не згоден

Якщо для захисту своїх прав мені потрібно застосувати фізичну силу, я застосовую її *

- Так, згоден
- Ні, не згоден

Іноді я висловлюю свій гнів тим, що стукаю кулаком по столу *

- Так, згоден
- Ні, не згоден

Я буваю грубуватий щодо людей, які мені не подобаються *

- Так, згоден
- Ні, не згоден

Я не вмію поставити людину на місце, навіть якщо вона того заслуговує *

- Так, згоден
- Ні, не згоден

Пропонуємо оцінити кілька тверджень. Прочитавши твердження, позначте відповідь, яка, на Вашу думку, найбільше стосується Вас. Ваші відповіді не будуть розцінюватися як хороші чи погані, тому просимо проявити відвертість. Над твердженнями не слід довго роздумувати. Достовірні відповіді ті, які першими спали на думку

Чи схильні Ви шукати шляхи до примирення після чергового службового конфлікту? *

- Завжди
- Іноколи
- Ніколи

Як ви поведетесь у критичній ситуації? *

- Переживаєте внутрішнє кипіння
- Зберігаєте спокій
- Втрачаєте самоконтроль

Яким Вас вважають колеги? *

- Самовпевненим та заздрісним
- Дружелюбним
- Спокійним і незаздрісним

Як Ви відреагуєте, якщо Вам запропонують відповідальну посаду? *

- Приймете її з деякими побоюваннями.
- погодитесь без коливань
- Відмовитесь від неї заради особистого спокою

Як Ви будете поводитись, якщо хтось із колег без дозволу візьме з Вашого столу папір? *

- Отримає від Вас «на горіхи»
- Змусите повернути
- Запитаєте, чи не потрібно йому ще що-не-будь

Якими Ви вважаєте свої погляди на життя? *

- Збалансованими
- Легковажними
- Досить категоричними

Які заходи Ви вживаєте, якщо не все вдається? *

- Намагаєтесь перекласти провину на іншого.
- Примиряєтесь.
- Стаєте надалі обережнішим.

Як Ви відреагуєте на фейлетон про випадки розпущеності серед сучасної молоді? *

- «Час уже заборонити їм такі розваги».
- «Потрібно створити для них можливість організовано і культурно відпочивати».
- «І чого ми стільки з ними клопочемось?»

Якщо через дорожню пробку ви запізнюєтесь на важливу нараду?

- Будете нервувати під час засідання.
- Спробуєте викликати поблажливість партнерів.
- Засмутитесь.

Як Ви ставитесь до своїх спортивних успіхів? *

- Обов'язково намагаєтесь виграти.
- Цінуєте задоволення відчуття себе знову молодим.
- Дуже сердитесь, якщо не щастить.

Як Ви вчините, якщо Вас погано обслуговували в ресторані? *

- Стерпите, уникаючи скандалу.
- Викличете метрдотеля і зробите йому зауваження.
- Звернетесь зі скаргою до директора ресторану.

Що Ви відповісте підлеглому, з яким зіткнулись у дверях установи, якщо він почав просити вибачення? *

- «Вибачте, це моя провина».
- «Нічого, пусте».
- «А уважнішим Ви бути не можете?!»

Як Ви відреагуєте на статтю в газеті про випадки хуліганства серед молоді? *

- «Коли ж нарешті будуть прийняті конкретні міри?!»
- «Потрібно ввести тілесні покарання».
- «Неможна все звалювати на молодь, винні й вихователі!»

Уявіть, що Вам доведеться заново народитись, але вже твариною. Яку тварину Ви оберете? *

- Тигра чи леопарда.
- Домашню кішку.

Пропонуємо оцінити кілька тверджень. Прочитавши твердження, позначте Вашу думку: "ніколи, іноді, часто, майже завжди". Ваші відповіді не будуть розцінюватися як хороші чи погані, тому просимо проявити відвертість. Над твердженнями не слід довго роздумувати. Достовірні відповіді ті, які першими спали на думку

Я схильний (схильна) брати на себе відповідальність за почуття і / або поведінку інших *
людей.

- Ніколи
- Іноді
- Часто
- Майже завжди

Мені важко ідентифікувати свої почуття, такі як щастя, злість, збентеження, смуток або *
збудження.

- Ніколи
- Іноді
- Часто
- Майже завжди

Я відчуваю страх або занепокоєння при думці про те, як інші від реагують на мої почуття або поведінку. *

- Ніколи
- Іноді
- Часто
- Майже завжди

Я зводжу до мінімуму проблеми і заперечую або змінюю правду про почуття або поведінку людей, з якими спілкуюся. *

- Ніколи
- Іноді
- Часто
- Майже завжди

Мені важко встановлювати або підтримувати тісні взаємини. *

- Ніколи
- Іноді
- Часто
- Майже завжди

Я боюся бути відкинутим (відкинутої) *

- Ніколи
- Іноді
- Часто
- Майже завжди

Я намагаюся добиватися у всьому досконалості і суджу себе суворо *

- Ніколи
- Іноді

Я схильний (схильна) ставити бажання і потреби інших людей на перший план *

- Ніколи
- Іноді
- Часто
- Майже завжди

Моє відчуття власної гідності йде ззовні, в залежності від думки або дій інших людей, які, як мені здається, більше в цьому розбираються. *

- Ніколи
- Іноді
- Часто
- Майже завжди

Я знаходжу, що важко бути вразливим (вразливою) і просити про допомогу. *

- Ніколи
- Іноді

Я дуже лояльний (лояльна) до інших, навіть в тому випадку, коли ця лояльність не справджується. *

- Ніколи
- Іноді
- Часто
- Майже завжди

У мене звичка розглядати ситуації за принципом "все або ні чого". *

- Ніколи
- Іноді
- Часто
- Майже завжди

Я дуже толерантний (толерантна) до непослідовності і змішаним дорученням. *

- Ніколи

Пропонуємо оцінити кілька тверджень. Прочитавши твердження, позначте Вашу думку: "Повністю згоден, здебільшого згоден, частково згоден, частково не згоден, здебільшого не згоден, повністю не згоден". Ваші відповіді не будуть розцінюватися як хороші чи погані, тому просимо проявити відвертість. Над твердженнями не слід довго роздумувати. Достовірні відповіді ті, які першими спали на думку

Я допомагаю іншим використовувати їхні спонукання для досягнення особистих цілей. *

- Повністю згоден
- Здебільшого згоден
- Частково згоден
- Частково не згоден
- Здебільшого не згоден
- Повністю не згоден

Негативні емоції допомагають мені зрозуміти, що я маю змінити в моєму житті *

- Повністю згоден
- Здебільшого згоден
- Частково згоден

Зі мною можна порадитися з питань стосунків між людьми. *

- Повністю згоден
- Здебільшого згоден
- Частково згоден
- Частково не згоден
- Здебільшого не згоден
- Повністю не згоден

Я чутливий до емоційних потреб інших. *

- Повністю згоден
- Здебільшого згоден
- Частково згоден
- Частково не згоден
- Здебільшого не згоден
- Повністю не згоден

Знання справжніх почуттів важливе для підтримання "гарної форми" *

- Повністю згоден
- Здебільшого згоден
- Частково згоден
- Частково не згоден
- Здебільшого не згоден
- Повністю не згоден

Я можу легко відключитися від переживання неприємностей. *

- Повністю згоден
- Здебільшого згоден
- Частково згоден
- Частково не згоден
- Здебільшого не згоден
- Повністю не згоден

Для мене як негативні, так і позитивні емоції слугують джерелом знання про те, як чинити в житті. *

- Повністю згоден
- Здебільшого згоден
- Частково згоден
- Частково не згоден
- Здебільшого не згоден
- Повністю не згоден

Я не зациклююся на негативних емоціях. *

- Повністю згоден
- Здебільшого згоден
- Частково згоден
- Частково не згоден
- Здебільшого не згоден
- Повністю не згоден

Люди вважають мене хорошим знавцем переживань інших людей. *

- Повністю згоден
- Здебільшого згоден
- Частково згоден
- Частково не згоден
- Здебільшого не згоден
- Повністю не згоден

Я добре розумію емоції інших людей, навіть якщо вони не виражені відкрито. *

- Повністю згоден
- Здебільшого згоден
- Частково згоден
- Частково не згоден
- Здебільшого не згоден
- Повністю не згоден

Люди, які усвідомлюють свої справжні почуття, краще керують своїм життям. *

- Повністю згоден
- Здебільшого згоден
- Частково згоден
- Частково не згоден
- Здебільшого не згоден
- Повністю не згоден

Я адекватно реаую на настрої, спонукання і бажання інших людей. *

- Повністю згоден
- Здебільшого згоден
- Частково згоден
- Частково не згоден
- Здебільшого не згоден
- Повністю не згоден

Я здатний вислуховувати проблеми інших людей. *

- Повністю згоден
- Здебільшого згоден
- Частково згоден
- Частково не згоден
- Здебільшого не згоден
- Повністю не згоден

Я можу змусити себе знову і знову стати перед обличчям перешкоди. *

- Повністю згоден
- Здебільшого згоден
- Частково згоден
- Частково не згоден
- Здебільшого не згоден
- Повністю не згоден

Коли дозволяє час, я звертаюся до своїх негативних почуттів і розбираюся, у чому проблема.

- Повністю згоден
- Здебільшого згоден
- Частково згоден
- Частково не згоден
- Здебільшого не згоден
- Повністю не згоден

Я добре можу розпізнавати емоції за виразом обличчя. *

- Повністю згоден
- Здебільшого згоден
- Частково згоден
- Частково не згоден
- Здебільшого не згоден
- Повністю не згоден

Я можу легко відкинути негативні почуття, коли необхідно діяти. *

- Повністю згоден
- Здебільшого згоден
- Частково згоден
- Частково не згоден
- Здебільшого не згоден
- Повністю не згоден

Я здатний поліпшити настрій інших людей. *

- Повністю згоден
- Здебільшого згоден
- Частково згоден
- Частково не згоден
- Здебільшого не згоден
- Повністю не згоден

Результати дослідження

№	Ім'я	Вік	Стать	Адреса	Q1	Q2	Q3	Q4	Q5	Q6	Q7	Q8	Q9	Q10	Q11	Q12	Q13	Q14	Q15	Q16	Q17	Q18	Q19	Q20
1	Денис	Чоловік	18-25 р.	-5	-6	-1	-1	-1	-1	-1	-1	-1	-1	-1	-1	-1	-1	-1	-1	-1	-1	-1	-1	-1
2	Ігорь	Чоловік	18-25 р.	-9	-8	-5	-9	-8	-8	-8	-8	-8	-8	-8	-8	-8	-8	-8	-8	-8	-8	-8	-8	-8
3	Настя	Жінка	18-25 р.	5	8	3	9	8	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4
4	Саша Іван	Жінка	18-25 р.	3	2	-1	5	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
5	Маргарита	Жінка	18-25 р.	-1	2	-1	-3	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
6	Вікторія	Жінка	18-25 р.	-1	6	-1	3	0	-4	-4	-4	-4	-4	-4	-4	-4	-4	-4	-4	-4	-4	-4	-4	-4
7	Чолопол'ю	Чоловік	18-25 р.	3	4	-1	7	4	8	4	8	4	8	4	8	4	8	4	8	4	8	4	8	4
8	Саша	Жінка	18-25 р.	-3	6	-3	-1	4	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
9	Даміан	Чоловік	18-25 р.	-7	-2	-1	1	-2	-2	0	31	28	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10
10	Анастасія	Жінка	18-25 р.	-1	4	1	3	4	0	0	41	26	-5	-2	7	-2	-2	-2	-2	-2	-2	-2	-2	-2
11	Анастасія	Жінка	18-25 р.	-3	0	-3	3	4	4	4	46	28	11	7	1	8	0	0	0	0	0	0	0	0
12	Романос І	Чоловік	18-25 р.	5	6	5	7	2	4	2	39	28	11	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10
13	Лавро	Чоловік	18-25 р.	-3	0	-3	-1	-2	4	-6	55	29	11	11	13	9	9	9	9	9	9	9	9	9
14	Діана	Жінка	18-25 р.	1	4	1	5	4	4	6	34	29	15	12	14	12	12	12	12	12	12	12	12	12
15	Марія	Жінка	18-25 р.	-5	-6	1	1	2	-4	0	32	13	11	10	11	11	11	11	11	11	11	11	11	11
16	ава	Жінка	18-25 р.	-1	0	-1	3	0	-2	0	32	25	10	10	10	7	2	2	2	2	2	2	2	2
17	Катерина	Жінка	18-25 р.	3	4	-1	9	0	4	2	39	26	7	2	1	5	5	5	5	5	5	5	5	5
18	Григорій М	Жінка	18-25 р.	1	4	-1	-1	-4	0	2	28	30	9	9	8	11	11	11	11	11	11	11	11	11
19	Дар'я	Жінка	18-25 р.	5	0	1	3	6	4	0	47	20	14	13	12	10	10	10	10	10	10	10	10	10
20	Наталія	Жінка	18-25 р.	5	4	-1	-1	0	2	2	48	24	5	-2	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0
21	Дар'я	Жінка	18-25 р.	-1	-2	-3	-3	0	4	0	37	27	5	0	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4
22	Філіпова Г	Жінка	18-25 р.	-3	-4	-3	-3	-2	-2	-2	35	30	5	7	11	2	2	2	2	2	2	2	2	2
23	Буднінова	Жінка	18-25 р.	3	2	3	5	2	8	4	51	23	10	1	11	-3	0	0	0	0	0	0	0	0
24	Денис	Чоловік	18-25 р.	-1	-2	-3	1	-2	0	-2	40	28	-5	2	5	-1	3	3	3	3	3	3	3	3
25	Олександр	Чоловік	18-25 р.	1	2	-3	-1	4	0	2	28	20	-2	0	4	-1	1	1	1	1	1	1	1	1
26	Сергій	Чоловік	18-25 р.	-5	0	-1	3	-4	-2	4	36	24	3	6	1	-5	0	0	0	0	0	0	0	0
27	Анастасія	Жінка	18-25 р.	-1	2	1	7	4	6	4	47	28	4	7	6	1	1	1	1	1	1	1	1	1
28	Елизавета	Жінка	18-25 р.	-3	-4	-1	-1	1	4	6	48	26	4	18	18	15	15	15	15	15	15	15	15	15
29	Вікторія	Жінка	18-25 р.	-7	-4	-3	-1	0	-2	-2	40	34	-5	-2	0	7	5	5	5	5	5	5	5	5
30	Саша	Жінка	18-25 р.	5	2	3	5	2	4	4	45	23	6	6	6	5	5	5	5	5	5	5	5	5
31	Діана	Жінка	18-25 р.	1	4	3	5	2	0	4	41	26	12	11	12	8	8	8	8	8	8	8	8	8
32	Марія	Жінка	18-25 р.	-1	0	3	-1	-4	-4	-4	28	29	9	10	5	-1	9	9	9	9	9	9	9	9
33	Сніжана	Жінка	18-25 р.	-1	-6	-3	3	0	-2	6	46	25	6	8	3	7	2	2	2	2	2	2	2	2
34	Дар'я	Жінка	18-25 р.	-1	2	1	1	4	-2	2	36	28	12	8	15	13	11	11	11	11	11	11	11	11
35	Ліза	Жінка	18-25 р.	-1	2	-1	1	-2	-2	4	56	27	6	8	7	-1	2	2	2	2	2	2	2	2
36	Софія	Жінка	18-25 р.	-3	0	-3	3	0	0	51	26	9	12	15	-2	7	7	7	7	7	7	7	7	7
37	Савурай СІ	Чоловік	18-25 р.	-3	0	1	-1	0	0	2	38	28	12	12	11	12	9	9	9	9	9	9	9	9
38	Юлія	Жінка	18-25 р.	-1	-2	-1	1	-2	-2	-2	40	27	7	12	-3	4	4	4	4	4	4	4	4	4
39	Арина	Чоловік	18-25 р.	1	0	3	-1	2	0	49	24	0	49	24	0	3	3	3	3	3	3	3	3	3
40	Дімітро	Чоловік	18-25 р.	3	2	-3	-1	-2	2	6	46	23	7	8	2	3	3	3	3	3	3	3	3	3
41	Марія	Жінка	18-25 р.	-1	0	1	-5	-2	-2	-2	46	25	7	7	6	4	-1	-1	-1	-1	-1	-1	-1	-1
42	Марія	Жінка	18-25 р.	-1	2	-1	-1	-4	2	-4	40	27	14	8	10	4	3	3	3	3	3	3	3	3
43	Марія	Жінка	18-25 р.	-5	-2	-4	-2	-2	-2	-2	37	4	11	7	7	7	7	7	7	7	7	7	7	7
44	Дар'я	Жінка	18-25 р.	-3	4	1	1	-2	0	-2	44	24	19	8	10	10	11	11	11	11	11	11	11	11
45	Анастасія	Жінка	18-25 р.	-1	0	1	-1	-4	-2	-2	41	29	13	6	16	11	7	7	7	7	7	7	7	7
46	Ірина	Жінка	18-25 р.	3	0	-1	3	4	4	6	53	28	4	4	7	2	2	2	2	2	2	2	2	2
47	Іван	Чоловік	18-25 р.	1	0	-3	-1	4	4	4	62	25	13	5	8	2	-1	-1	-1	-1	-1	-1	-1	-1
48	Анастасія	Жінка	18-25 р.	-1	-4	1	-5	-4	-4	-4	49	25	11	9	3	8	5	5	5	5	5	5	5	5
49	Дар'я	Жінка	18-25 р.	5	4	-1	-1	0	-4	-4	39	30	5	5	1	-1	1	1	1	1	1	1	1	1
50	Олеся	Жінка	18-25 р.	-5	2	-1	-3	2	2	2	48	27	1	3	2	3	-2	-2	-2	-2	-2	-2	-2	-2
51	Олеся	Жінка	18-25 р.	-3	-6	-1	1	-2	-2	-6	29	28	-10	-10	-10	-5	-6	-6	-6	-6	-6	-6	-6	-6
52	Іван	Чоловік	18-25 р.	-1	2	-1	-1	0	2	2	39	26	8	10	8	9	9	9	9	9	9	9	9	9
53	Анастасія	Жінка	18-25 р.	5	6	3	5	4	-2	3	38	6	7	7	7	7	7	7	7	7	7	7	7	7
54	Юлія	Жінка	18-25 р.	-3	0	-3	1	-4	2	2	41	26	4	6	12	-2	0	0	0	0	0	0	0	0
55	Олеся	Жінка	18-25 р.	-9	4	-1	-7	-8	-6	-6	35	27	12	10	12	9	10	10	10	10	10	10	10	10
56	Олеся	Жінка	18-25 р.	-1	4	5	5	0	0	6	44	29	1	2	-4	1	1	1	1	1	1	1	1	1
57	Софія МІ	Жінка	18-25 р.	-1	4	5	5	0	0	6	44	29	1	2	-4	1	1	1	1	1	1	1	1	1
58	Вероніка Ч	Жінка	18-25 р.	3	0	-1	3	-2	2	-2	49	26	5	7	14	7	6	6	6	6	6	6	6	6
59	Елизавета	Жінка	18-25 р.	-3	-2	3	1	2	4	4	51	26	4	4	5	4	3	3	3	3	3	3	3	3
60	Дімітро	Чоловік	18-25 р.	1	2	3	1	0	4	6	44	26	2	1	7	2	2	2	2	2	2	2	2	2
61	Світлана	Жінка	18-25 р.	1	0	3	-1	0	-2	0	37	26	9	8	9	8	9	9	9	9	9	9	9	9
62	Ліза	Жінка	18-25 р.	-1	0	-1	-1	0	0	2	43	27	6	1	7	6	7	7	7	7	7	7	7	7
63	Анна Мала	Жінка	18-25 р.	-1	0	-1	-3	0	-4	-6	31	27	9	4	4	6	3	3	3	3	3	3	3	3
64	Валерія	Жінка	18-25 р.	-5	-2	1	5	-2	0	2	40	27	1	5	9	0	2	2	2	2	2	2	2	2
65	Вадим (Фі)	Чоловік	18-25 р.	-7	8	3	3	2	0	4	47	27	11	3	10	9	8	8	8	8	8	8	8	8
66	Елизавета	Жінка	18-25 р.	-1	-6	-3	-3	0	-4	-4	37	28	5	3	12	7	7	7	7	7	7	7	7	7
67	Поліна	Жінка	18-25 р.	-1	0	1	-1	2	2	-2	37	27	7	4	10	8	6	6	6	6	6	6	6	6
68	Ніна	Жінка	18-25 р.	3	0	-3	-1	0	0	4	48	27	7	8	8	10	11	11	11	11	11	11	11	11
69	Ніна	Жінка	18-25 р.	-1	-2	-1	-3	-6	-2	-4	41	26	3	3	-1	2	5	5	5	5	5	5	5	5
70	Діана МІ	Жінка	18-25 р.	-9	4	1	-9	0	-4	-4	38	26	4	9	8	10	7	7	7	7	7	7	7	7
71	Лілія	Жінка	18-25 р.	-3	0	-1	-3	-2	2	2	42	26	10	10	10									

Результати кореляційного аналізу

Correlations

		Correlations		
		ФІЗИЧНА АГРЕСІЯ	ВЕРБАЛЬНА АГРЕСІЯ	НЕГАТИВІЗМ
ФІЗИЧНА АГРЕСІЯ	Pearson Correlation	1	.431**	.344**
	Sig. (2-tailed)		<.001	<.001
	N	118	118	118
ВЕРБАЛЬНА АГРЕСІЯ	Pearson Correlation	.431**	1	.332**
	Sig. (2-tailed)	<.001		<.001
	N	118	118	118
НЕГАТИВІЗМ	Pearson Correlation	.344**	.332**	1
	Sig. (2-tailed)	<.001	<.001	
	N	118	118	118
РОЗДРАТУВАННЯ	Pearson Correlation	.520**	.385**	.369**
	Sig. (2-tailed)	<.001	<.001	<.001
	N	118	118	118
ПІДОЗРИЛІСТЬ	Pearson Correlation	.407**	.287**	.261**
	Sig. (2-tailed)	<.001	.002	.004
	N	118	118	118
ОБРАЗА	Pearson Correlation	.396**	.377**	.088
	Sig. (2-tailed)	<.001	<.001	.343
	N	118	118	118
ВІДЧУТТЯ ПРОВІНИ	Pearson Correlation	.326**	.334**	.294**
	Sig. (2-tailed)	<.001	<.001	.001
	N	118	118	118
Співзалежність	Pearson Correlation	.274**	.064	.181*
	Sig. (2-tailed)	.003	.489	.049
	N	118	118	118
Агресивність у стосунках	Pearson Correlation	-.307**	-.137	-.134
	Sig. (2-tailed)	<.001	.138	.147
	N	118	118	118
Емоційна обізнаність	Pearson Correlation	-.155	-.057	.024
	Sig. (2-tailed)	.094	.538	.798
	N	118	118	118
Управління своїми емоціями	Pearson Correlation	-.152	-.069	.069
	Sig. (2-tailed)	.101	.457	.457
	N	118	118	118
Самомотивація	Pearson Correlation	-.113	-.067	-.081
	Sig. (2-tailed)	.223	.468	.382
	N	118	118	118
Емпатія	Pearson Correlation	-.216*	-.124	.025
	Sig. (2-tailed)	.019	.181	.788
	N	118	118	118